

DE BONGARD

Tijdschrift

JAARGANG 32 NUMMER 2 Zomer 2020

HEEMKUNDEVERENIGING

SIMPELVELD-BOCHOLTZ

" DE BONGARD "

Foto op de voorzijde van de omslag:

Kasteel de Bongard, Winter 2008. Foto: Archief O. Reitz

Dit periodiek is een kwartaaluitgave van Heemkundevereniging “De Bongard”.

© 2020 Heemkundevereniging “De Bongard”

www.debongard.nl

Gedrukt door: TM Design te Simpelveld

DE BONGARD

TIJDSCHRIFT VAN HEEMKUNDEVERENIGING
“DE BONGARD”
SIMPELVELD – BOCHOLTZ

JAARGANG 32

NUMMER 2

Zomer 2020

COLOFON		INHOUDSOPGAVE		
Eindredactie en vormgeving:		<u>Thema</u>	<u>Auteur</u>	<u>Pag.</u>
O.A. Reitz		Inhoudsopgave	-	51
Adres voor kopij en reacties:		Voorwoord		52
p/a De Baan 52, 6351BL Bocholtz		De Bongard, Herenhuis – Kasteel; de zetel der Heerlijkheid Simpelveld en Bocholtz	T. Hoogers	53
ISSN 1383 – 9896		Max van Wersch	P. van Wersch	61
E-Mail: debongard@hotmail.com		Xavier van Wersch	P. van Wersch	70
SLUITINGSDATUM KOPIJ VOLGENDE PERIODIEK: 01 December 2020		Doopbewijzen, tweelingen, eerst-geboorte-recht en onderscheiden soorten kinderen. (Gebruikelijk werk van twee pastoors in Eijs)	D. Jaegers	72
		Naamgeving in de Katholieke Kerkboeken van Simpelveld	M. Starmans	77
		Gelijk in de dood, ongelijk in het leven: verhalen van Afro-Amerikanen bevrijdingssoldaten en hun kinderen.	Kelly Krijntjes	81
		In Memoriam - Maedje va Booches	A. Weijers	86
		Willem van Oranje - 80 jarige oorlog en de veldslagen in Limburg.	T. Hoogers	90

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het artikel ligt bij de auteur(s).

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, via magnetische media of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Dit tijdschrift verschijnt vier maal per jaar en is gratis voor leden van “De Bongard”. De kosten voor het lidmaatschap van “De Bongard” bedraagt € 20,= per jaar, gezinsleden € 6,=

Aanmelden voor een abonnement (lidmaatschap) kan op ons adres:

Secretariaat De Bongard, Postbus 21009, 6369 ZG Simpelveld of via onze website www.debongard.nl

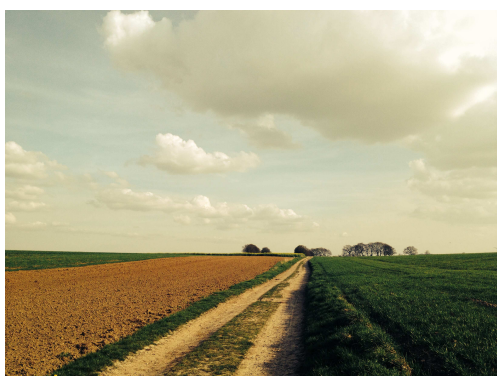
Bankrek.: Rabobank nr. NL89RABO0115103406.

Voorwoord

Verrassing. Schreef ik in het vorige voorwoord nog dat het mijn laatste voorwoord was; zit ik toch weer achter de computer om een nieuw voorwoord voor het periodiek te typen. Corona hè. Ik zou op de voorjaarsvergadering afscheid nemen als bestuurslid maar er kwam geen voorjaarsvergadering.... Vandaar nu voor de állerlaatste keer.

Zoals alle verenigingen waren ook wij genoodzaakt alle lezingen en excursies voorlopig op te schorten. Maar er is licht aan het eind van de tunnel. We gaan proberen langzamerhand weer wat activiteiten in gang te zetten. In aangepaste opzet, uiteraard. Wij zullen u daarvan middels onze nieuwsbrief op de hoogte houden. En via de website natuurlijk: debongard.nl. Het is u vast niet ontgaan dat Tammo ten Berge het beheer van de website inmiddels voortvarend ter hand heeft genomen. Wilt u de meest actuele informatie: grote kans dat u het daar vindt.

Ik weet niet of het ook een gevolg is van de corona-crisis, maar u zult in dit periodiek zien dat de productie van onze schrijvers er in ieder geval niet onder geleden heeft. Kloeke artikelen van onze Simbo-kunde man Theo Hoogers over “kasteel” de Bongard en Willem van Oranje, heel mooi geïllustreerd ook. En stukken van Philippe van Wersch over twee markante leden van het geslacht van Wersch (of was het nou Van Wersch?)

Het is sowieso een mooi en dik nummer geworden en ook de bijdragen van Donné Jaegers, M Starmans, Kelly Krijntjes en A. Weijers mogen niet onvermeld blijven. Alles bij elkaar een dikke 50 pagina's.

Helaas is er ook minder goed nieuws. Leek het er vorige keer nog op dat onze queeste naar een fatsoenlijke ruimte voor archief en bibliotheek tot een positief einde zou komen; het heeft niet zo mogen zijn. Het leek het bestuur te riskant om een contract te tekenen dat een zware financiële last op de vereniging zou leggen. En ook de voorwaarde van het gemeentebestuur om te kunnen

beschikken over vrijwilligers van de vereniging voor de bemensing van de Romeinen tentoonstelling in Bocholtz leek ons niet haalbaar. Het ging om een commitment van vele dagen gedurende langere perioden we hebben als vereniging nu eenmaal geen blik vrijwilligers op de plank liggen.

Straks afscheidnemend en nu voor de aller allerlaatste keer dit voorwoord schrijvend wens ik de vereniging en het bestuur wijsheid en geluk toe bij het vinden van een oplossing. Over die wijsheid maak ik me geen zorgen, maar zonder geluk lijkt dit een onmogelijke opgave.

Iedereen veel leesplezier met dit periodiek en wie weet tot ziens bij één van de activiteiten van deze fantastische heemkundevereniging!

Programma voor de komende maanden en meer informatie over de activiteiten van De Bongard zijn terug te vinden op onze website: www.debongard.nl

Namens het bestuur: Rob Nieuwenhuizen

Contact: DeBongard@hotmail.com

De Bongard

Herenhuis – Kasteel; de zetel der Heerlijkheid
Simpelveld en Bocholtz

Door: Theo Hoogers

Ik begin mijn verhaal met een korte omschrijving van het gebouw wat men een herenhuis noemt of zoals de mensen in onze omgeving zeggen het kasteel.

Omschrijving:

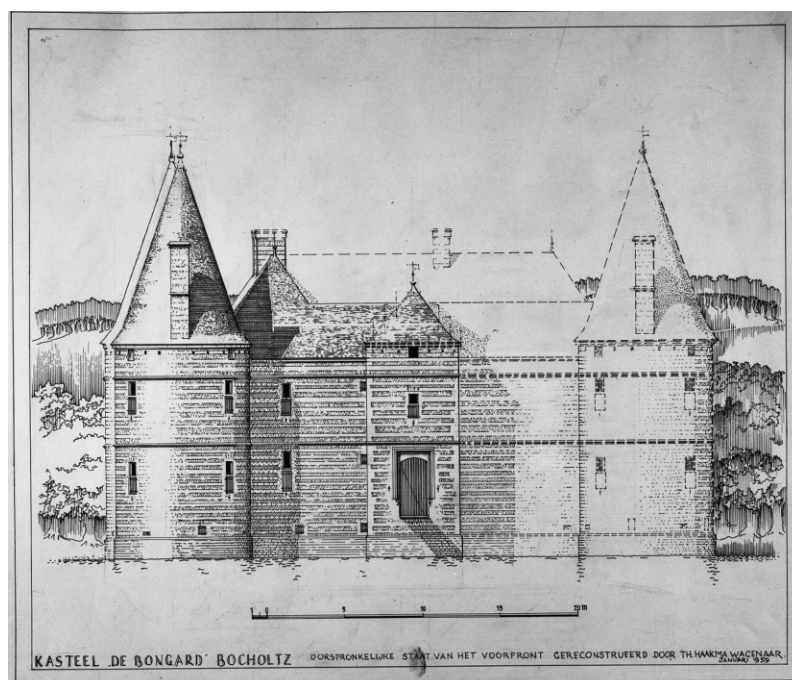
De buitenkant van het huis omsluit met twee vleugels van tweeverdiepingen onder daken met de vorm van een schild een binnenplein dat is afgesloten door een gemetselde borstwering. Het gebouw is een voorbeeld van de overgangsstijl van laatgotiek naar renaissance, je ziet dit o.a. in de vormgeving van de arcaden aan het plein. De muren zijn opgetrokken uit baksteen met dubbele speklagen van Kunrader steen (2 X laag natuursteen en 3X laag baksteen).

De hardstenen daklijst is op veel plaatsen door houten rondstaven vervangen. Op de buitenhoeken zijn onregelmatige hardstenen hoekblokken aangebracht. Boven de vensters van beide verdiepingen zijn kalkstenen waterlijsten aanwezig met onregelmatig geblokte hardstenen kruisen. Veel is intussen helaas vervangen door moderne raamkozijnen. In de kelderverdieping zijn nog schietgaten.

De met een bakstenen tongewelf overkluisde doorrit heeft aan de voorzijde een Segmentboogpoort. In de vorm van een laatgotisch geprofileerde rechthoekige omlijsting van hardsteen.

Boven de poort ziet men nog een sterk verweerde steen met het wapen Van den Bongard in een soort renaissance omlijsting. Hier vindt men nog enige schietgaten. Aan de pleinzijde heeft de doorrit een rondboog in een gladde kalkstenen omlijsting; rechts daarvan een rondbogige trapingang. De zijmuur van het ingangsportaal en de na 1889 tot stand gekomen afsluitmuur van de zijvleugel werden met oud materiaal zoveel mogelijk bij het oorspronkelijke werk aangepast. De poort versiert door een omgekeerde laatgotische schouwlatei van zandsteen met een wapenfries; het wapen Van den Bongard,

Aan de binnenzijde van de poort ziet men een driepasboog. De binnengevel van de zijvleugel, bevat twee boven elkaar geplaatste arcaden, elk met uitgehakte hardstenen rondbogen op hardstenen zuilen met achthoekige laatgotische basementen en renaissancekussenkapitelen, (een dolfijn) De dichtgezette boven arcade en de nu als doorgang gebruikte linker opening beneden hadden vroeger een borstwering (resten hiervan nog te zien) Vermoedelijk hebben de arcaden vroeger naar rechts doorgelopen; fragmenten van halfzuilen, die op de brug liggen, kunnen zelfs wijzen op een voortzetting langs de sinds 1889 verdwenen achtervleugel. Onder de zijvleugel kelder overkluisd door een bakstenen kruisgewelf er is daar ook nog een tweede kelder met een tongewelf. De kelder onder de toren heeft een koepelgewelf. Boven de torenkelder een vertrek met een achthoekig z.g.n. straalgewelf en drie vensters in nissen met zitbanken links en rechts. In het boven vertrek van de toren een laatgotische schouw met een wapenfries o.a. met het wapen van Egmond. Tussen de toren en de doorrit een gemetselde Spiltrap. Een brede houten trap, uit de achtervleugel, moet zich thans bevinden in het kasteel de Wamberg te Berlicum (N.Br.). De schouwlateien, de een in de toren en de ander boven de zijingang, bevatten kwartierwapens van het in 1531 gehuwde echtpaar Bernard von dem Bongard, † 1549 Elisabeth Torck. De galerijen en de buitenste poortomlijsting schijnen echter iets later te zijn dan het omgevende muurwerk. Vermoedelijk is Bernard onmiddellijk na een deling tussen hem en zijn broers in 1523 met de bouw begonnen, waarna tijdens langdurige werkzaamheden de plannen en tevens de stijl zijn veranderd. Ook kan later nog veel veranderd zijn te oordelen naar bouwnaden en veel toegevoegde nieuwe onderdelen.

Het kasteel is verkleind tot een kwart van de oorspronkelijke opzet, waarbij slechts een van de ronde torens, de poortoren en de vleugels tussen de ronde toren en de poortoren overbleven. De overblijvende vleugel en de poortoren werden aan beide zijden voorzien van een kopse gevel. Het gehele gebouw is opgetrokken uit bakstenen met daartussen over de gehele hoogte mergelstenen speklagen, waardoor het een Maaslandse renaissance uiterlijk heeft. Aan de zijde van de binnenplaats bevinden overblijfselen van de vroeger open arcadegalerijen met 6 rijkbewerkte zuilen en driekwartzuilen op de binnenplaats is een interessant voorbeeld van de Maaslandse renaissance-architectuur. De monumentale ingangspartij dateert nog uit de late gotiek.

De historicus J. Habets schrijft in 1871:

“Het huis Bongard, tussen Bocholtz en Simpelveldt in een aangenaam dal gelegen, is rond omgeven van vijvers en watergrachten. Het tegenwoordige slot, hetwelk heden nog het blazoen der Bongard tot Wijnandsrade, boven de deur voert, werd in het begin der XVIde eeuw, uit inlandse zandsteen, in gothischen stijl gebouwd, en is voorzien van twee schone hoektorens.”

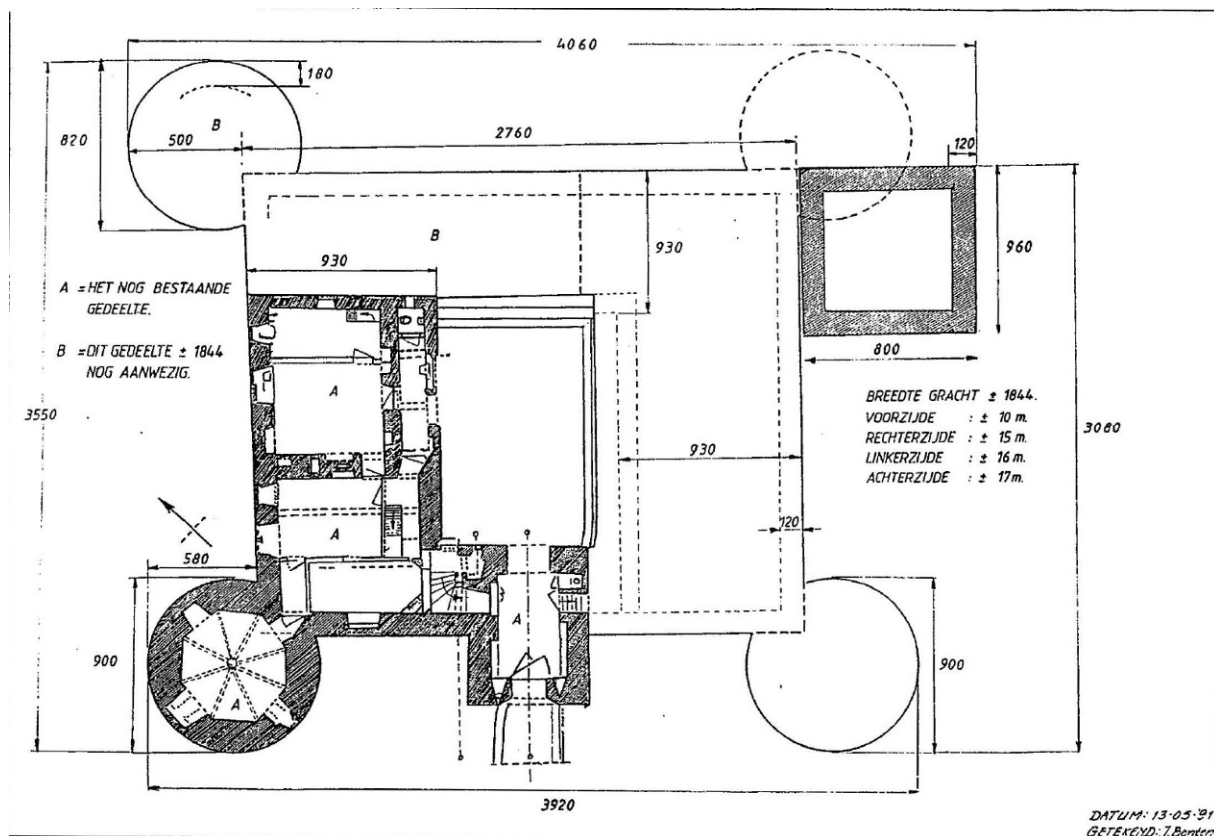
Deel Kadastrale kaart 1811-1832: minuutplan Bocholtz, Limburg, sectie A, blad 0318

De wandelaar - tekenaar Jacobus Craandijk zag het kasteel rond 1882 met twee torens vanuit de trein:

“Dan volgt Simpelveld, met het nieuwe klooster van rooden steen, - straks het kasteel Bongard, een deftig vierkant huis van baksteen, met banden van mergelsteen en twee ronde torens aan den voorgevel - eindelijk Bocholtz, welks hooge kerktoren wij van den Keuteberg hadden zien stralen in het licht der namiddagzon.”

De achterste toren stond dus nog in 1889 volgens de verdwenen waterlossingsleggerkaart. In 1922 blijkt hij, volgens een kaartje dat werd getekend naar aanleiding van een geschil over de opheffing van het Bongarder voetpad, verdwenen te zijn. Inwendig heeft het kasteel een laatgotische schouw.

Bij het kasteel ligt een in 1701 uit kalkbreuksteen opgetrokken U-vormige hoeve.

Er is een duidelijke aanwijzing dat er vóór 1500 een kasteel of in ieder geval een opmerkelijk gebouw van de Bongards heeft bestaan. Men refereert hier aan een oorkonde van 20 april 1330. Pomerium (een 'Pomerium' of 'Boomgaard') genoemd.

Zij verwijzen naar een 17de eeuwse Luikse kopie van een verdwenen akte van de abdij van Val-Benoît uit dat jaar, die in 1906 door Joseph Cuvelier gepubliceerd werd. In de akte: genoemd als de stamburcht van het oudadellijk geslacht der van Bongard's, die in hun blazoën een witte spar in een rood veld voerden. Zij waren Heren van Simpelveld en Bocholtz, van Wijnandsrade en Paffendorf en sedert 1356 erfkamerheren van Jülich.

In 1380 is sprake van grondbezit van Heer Willem de Bongaerde. Opmerkelijk in deze, het is onzeker of er wel een Wilhelmus de Pomerio of Willem van den Bongard heeft bestaan hij is niet terug te vinden in de bekende genealogieën van de familie Van den Bongard. In 1373 geeft ridder Reinard van de Bongard twee mark per jaar voor de kerkverlichting ten laste van de "have te Bullinkhevm", dus kan men met enige zekerheid concluderen dat hij de bezitter was van Bulkem.

In 1396 geeft Statz voor altaar en licht in de Schoonvorster kapel te Aken tien goudguldens per jaar met als onderpand zijn bezit de Vrijenhof. En in 1425 geeft Heilke Buck, weduwe van Gerard van den Bongard, drie mud rogge per jaar aan de Carmelieten te Aken ten laste van de molen in Simpelveld. Duidelijk is ook de herhaaldelijke vermelding van een altaar gewijd aan Sint Julianus, gesticht na de moord op Jan van Gronsveld. In 1457 en 1470 wordt dat altaar "castrale" genoemd. Het bevond zich in de kapel te Bocholtz. (Castralis wil zeggen: behorend bij het kasteel, dus van het kasteel en haar bewoners)

Begiftigd door de heren de Pomerio, staat er ook. Dan moet er dus wel een "castrum" of kasteel bestaan hebben. Uit 1312 stamt een lijst van leenmannen van de hertog, Jan III. Daarin wordt vermeld: Reinhard de Boghaerden voor het huis van de Boghaerd, en voor acht mark jaarlijks van de tol bij Rode. Het bezit werd aangegeven met de term "domus" of huis Maar in die tijd werd

toen zelden of nooit een gewoon huis bedoeld, maar wel een herenhuis of versterkt huis. Jammer genoeg ontbreekt de vermelding dat het om Simpelveld of Bocholtz gaat. Dit maakt de bron onbetrouwbaar en we moeten hier dus gissen. Maar een aandeel in de tol bij Herzogenrath suggereert dit toch wel dus lijkt het mij sterk dat er twee identieke begrippen bestaan in een zo korte straal. Ook Statz (Eustacius), de Pomerio voor de hof "de Vrienhoeve" (Vrijenhof), en Willem de Boegaerden voor zes "hovas terre" bij Simpelveld worden vermeld.

Ook wordt in een aantekening genoemd dat de Waalbroek ligt tussen Simpelveld en "Pomerium". Daarmee wijst men op de mogelijkheid van een gebouw. Maakt het verhaal wel geloofwaardiger nietwaar. Kijken we verder in de geschiedenis dan zien we het laag in een dal gelegen kasteel, zoals wij het heden kennen, dateert, latere verbouwingen uitgezonderd, in hoofdzaak uit 1523 gebouwd in opdracht van Bernhard van den Bongard. (Nederlandse tak)

De afstand tussen Haus Heyden bij Horbach in Duitsland en Huis de Bongard in Limburg bedraagt ongeveer zes kilometer. Beide landgoederen waren in eigendom van families van den Bongard.

Wapenschild de Bongard

Wat betreft de bouwer van De Bongard, Bernard van den Bongard, en zijn broer Willem van den Bongard, heer van Heyden, zijn de genealogen het aardig eens. Hun ouders waren: Joannes von dem Bongart / Johann van de Bongart ± 1450-1520. Het nieuw gebouw is gebouwd op de fundamenten van een omgrachte voorganger uit de 14e eeuw. Het kasteel kreeg toen een vierkant grondplan met vier vleugels om een binnenplaats en een poorttoren in het midden van een van die vleugels. Rond 1550 zijn er vier ronde hoektorens aan het kasteel toegevoegd op elk van de vier hoekpunten. Van de oorspronkelijke 4 machtige weerbare torens, waren het er in de 19e eeuw nog twee en was het complex rondom omgeven door vijvers en watergrachten in een parkachtige omgeving.

Het terughalen van de juiste geschiedenis en de bewoners c.q. bouwers van het kasteel is een heel ander verhaal. Wij kunnen niet alleen afgaan op plaatselijke vermoedens en doorvertelde verhalen, in hoeverre berusten gegevens en verhalen op waarheid.

Was kasteel de Bongaard inderdaad het stamslot van de Nederlandse tak van de familie Van den Bongard? Was de familie al in de 14de eeuw gevestigd in Bocholtz? Op welke documenten zijn deze aannames gebaseerd? Alleen met voldoende bronnen is dit wellicht nog te achterhalen. Een opening om het juiste te zien via een schrijven van Joseph Strange, in zijn 'Genealogie der Herren und Freiherren von Bongart', uitgekomen in 1866, deze gaat ervan uit dat 'onze' familie oorspronkelijk niet in Bocholtz woonde, maar op het verdwenen 'Haus Bongart' bij Weiswiller, dicht bij Aken.

Hij vermeldt een oorkonde uit 1303 waarin genoemd wordt: Goedert, genannt von dem Bongart, in het Latijn 'Godefridus de Pomerio in territorio de Wiswilre".

“Der Hof bei Simpelfeld, den ich früher nach Christian Quix für das Stammhaus hielt, ist wohl nicht einmal ein ursprünglicher Bongartshof.

Wo man zuerst von diesem Gute vernimmt, befindet es sich im Besitze der Erbkämmerer-Linie, und ist vielleicht durch Sybillia die erste Gattin des Erbkämmerers Gerart an dieselbe gekommen. Erst gegen Anfang des fünfzehnten Jahrhunderts scheint dieser Hof dem Namen Bongart angenommen zu haben.”

“Die gedachte Kapelle mit ihren Renten schenkt im Jahre 1372 Gertrud, Wittve des edlen Herrn Gerardsvon Bongard, mit Einwilligung ihrer Söhne, Godfried, Eustach und Wilhelm, den Brüdern d. h.Kreuzordens. ... Daß zu diesen Zeiten die Familie von Bongard in zwei Zweigen getheilt war, beweist die Urkunde 20.Dieser gemäß kaufte im Jahre 1373 der Herr Reynart von dem Bungard, Ritter, von den Eheleuten Henkyn Spetzhanne und Giertrutt Büllinckheim in der Pfarre Simpelfeld einen Erbzins von zwei MarkAachener Wehrung zum Behufe der Kirchen zu Simpelfeld und zu Bocholtz.

Der Kauf geschah vor dem Gerichte der Dencbank von Simpelfeld. Den Brief besiegelte, weil das Gerichtkein eigenes Siegel hatte, der Herr zu der Heyden Godart, den das Gericht "unsen lieuen genedigenHerrn" nennt. Dieser Reinard von Bongard kann nicht der Vater des obigen Gerhards sein welcherebenfalls Reinard hieß”.

Van een kasteel in Bocholtz is in de oorkonde uit 1373 geen sprake en de in 1372 genoemde Reynart woonde waarschijnlijk in Aken. Hoe de twee takken aan elkaar verwant zijn weet Quix dus niet. Wat is juist in deze opstellingen blijft voorlopig een vraagteken, hier zijn feitelijk meer bronnen nodig.

Terug naar ons verhaal. Even opfrissen: Van het oudadellijk geslacht der van Bongard's, die in hun blazoen een witte spar in een rood veld voerden wordt gezegd dat zij de stamburcht hebben bewoond. Zij waren Heren van Simpelveld en Bocholtz, van Wijnandsrade en Paffendorf en sedert 1356 erkamerheren van Jülich. Vele eeuwen - men mag wel zeggen van oudsher - was het kasteel in het bezit van de Heren van Bongard. Zij waren tevens bij erfopvolging Heren van Simpelveld en Bocholtz. Immers de Vroynen van 1566 vermelden van Johan van Bongard, dat hij volgens "langweilige usantie van synen voreltern, die als vorstenders ende superintendenten der gemeine ingesessenen Simpelfeit undt Bocholtz" de plaats bekleedde als Heer der beide dorpen. (Een heerlijkheid is een bezitting van een heer (of vrijheer, in het geval van een zogenaamde hoge of vrije heerlijkheid[1]) waaraan bepaalde heerlijke rechten zijn verbonden. Als bestuursvorm kwamen heerlijkheden voort uit een feodale onderverdeling van het overheidsgezag in de middeleeuwen. Met de term heerlijkheid wordt dan aangeduid het territorium of leen van een landsheer, die in dit gebied de volle heerlijke rechten uitoefende. Grotere heerlijkheden konden wel land worden genoemd. Bij een landsheerlijkheid was de heer soeverein, dat wil zeggen aan geen hoger landrechtelijk gezag onderworpen.)

Alliantie wapen Bongart-Heyden

Een bekende telg uit het geslacht was Stats (Eustachius) van Bongard: Om legendevorming te voorkomen is het beter de geschiedenis te beginnen met Eustacius, over wie bij de verschillende auteurs aan de hand van documenten overeenstemming schijnt te bestaan. In de geschiedenis van onze streek is een latere Stats van Bongard berucht geworden. Deze had n.l. met de broers Reinard en Engelbreekt von Schönforst en Goedart van Schönau deel aan de moord op Johan, Heer van Gronsveld, die op 25 augustus 1386 te Aken werd gepleegd. Tot ziele heil van de vermoorde, moest Stats in de kapel van het Gasthuis te Bocholtz een zoenaltaar stichten. Dit altaar was toegewijd aan de H. Julianus. Door hun vele ambten en verplichtingen elders, vertoefden de Heren van Bongard slechts weinig op hun kasteel te Bocholtz. Dit werd daarom bewoond en beheerd door een borggreef, c.q. rentmeester, zoals o.m. in 1572 door Leonard van Brachelen, in 1647 door Jaannes Will, die tevens stadhouder van de Laathof van de Bongard en "Gerichtsschreiber" in

het naburige Horbach was. Verder door Kevers, Sr. Daniel Limpens, de schout van Simpelveld en Bocholtz e.a. Van zijn aanwezigheid op het kasteel geeft bijv. Johan Werner van Bongard blijk, wanneer hij o.m. in de jaren 1623, 1627, 1633 en 1634 optreedt als peter bij de doop van kinderen uit Bocholtz. In deze stamreeksen zitten nog wel enige vraagtekens die de betrouwbaarheid onder druk kunnen zetten.

Wilhelm von dem Bongardt zum Bongardt overlijdt Op 19 mei 1623. Zijn grafsteen bevatte het volgende opschrift: "Anno 1623 den 19 May ist in Gott salliglich entschlaffen der woledler und gestrenger Wilhelm von dem Bongardt zum Bongardt des Seel der Almechtige Gott gnedich sein wolle Amen". Links en rechts van deze tekst waren de volgende kwartieren opgenomen: Bongard, Tork, Arkenteil en Nienrode en Maschereel, Cock van Opijnen, Oye en Boinenberg. Jammer de grafsteen is niet meer.

De Bongard was een leen (stokleen) van 's-Hertogenrade, dat in de loop der tijd werd verheven door Wemer van Bongard, Floris van Bongard, Johan van Bongard (1564) en Anna Margaretha van Bongard (1641). Als de "Generosa Domicella Clara Margaretha de Bongart" fungeerde zij op 23 mei 1647 als meter bij de doop van Clara Margaretha, dochter van het echtpaar Jaannes Will en Joanna Forst. Door huwelijk van de erfgename Anna Margaretha van Bongard met Hans Caspar van der Leyen ging het kasteel met aanhorigheden aan dit laatste geslacht over. Daardoor gaat het verhaal verder met een vereenvoudiging, een kroniek aangezien de geschiedenis van de Bongard met betrekking tot het geslacht van der Leyen vrij uitvoerig maar ook ingewikkeld is en voor het merendeel van lezers van dit tijdschrift door alle details en uitweidingen waarschijnlijk toch niet zo interessant zal zijn.

Op 30 juni 1646 ontvangt Johannes Will rentmeester, de Bongard in leen namens Lothar Ferdinand van der Leyen en op 5 juli 1650 ontvangt de "halffmen des Huys Bongarts" het kasteel "var syn hirschap". Op 18 april 1673 verheft de schout van Simpelveld en Bocholtz, Sr. Daniel Limpens, het kasteel krachtens volmacht van de Vrijvrouwe Weduwe van der Leyen, Vrouwe tot Simpelveld, Bocholtz etc. en in naam van Carel Caspar van der Leyen, Heer van Simpelveld, Bocholtz etc. nagelaten zoon van Lothar Ferdinand van der Leyen (± 1669).

Op 26 februari 1680 verkoopt de koning van Spanje aan genoemde Carel Caspar van der Leyen "het recht ende actie ons campeterende in de heerlijkheit van Simpelveld ende Bocholtz met alle justitie gelegen in den lande van 's-Hertogenrade " voor de som van 10.000 ponden. Als gevolg van deze transactie mocht hij de heerlijkheid "erfelijck en welijck ende onwederopelijck" bezitten. Krachtens volmacht van Johan Eberhard van Leyen, Heer van Arienschwang Partenheim etc. verheft op 14 mei 1692 Barth. Kevers na het overlijden van wijlen Carel Caspar van ende totter Leyen de Bongard Op 28 febr 1692 verleent Isabella Antonetta van der Leyen (gehuwd met Johan Eberhard von Leyen) volmacht aan de stadhouder Limpens om in haar naam bezit te nemen van het adellijk huis Bongard met bijbehorende goederen, zoals haar broeder Carl Caspar van der Leyen dit huis en goederen bezeten heeft en waarvan zij de enige zuster en bijgevolg "naturele erffgenaeme" is. Op 9 juli van hetzelfde jaar ontvangt Petrus Radenkeuher de Bongard namens Henricus Ferdinand baron van der Leyen, Heer tot Nickenich en Carolus Casparus van der Leyen, Heer van Saffig en Carolus Casparus baron van der Leyen, Heer van Adendorff. De 19e februari 1693 ontvangt Sr Wilhelm Meyers het huis namens Antonette von Lantsberg, geboren van der Leyen. Op 27 maart 1699 is halfwin Lennart Schroers. De advocaat Fierenschats verheft op 18 aug. 1704 de Bongard bij volmacht van Theodor François Joseph von Lantsberg. Zijn echtgenote was overleden op 15 augustus 1703.

Peter Caspar Poyck, griffier van Bank en Heerlijkheid Simpelveld en Bocholtz, verwerft op 29 januari 1740 de Bongard bij volmacht van Frederik Ferdinand graaf in der Leyen, Heer van voormelde Bank en Heerlijkheid. Bij volmacht van de douairière van wijlen genoemde Frederik Ferdinand n.l. Marie Charlotte Augusta gravin de Hatzfeld en Gleicken verwerft Arnold Wolter Hyacint de Limpens op 7 april 1761 het kasteel.

Op 30 juni 1773 verkoopt de graaf François Charles van der Leyen, mede namens zijn broers, de Heerlijkheid Simpelveld en Bocholtz, met het kasteel aan de baronesse Marie Barbe de Rochow, geboren van Grave, woonachtig op het kasteel Oberhausen (Overhuizen, in het dialect Tenoaveres te Bocholtz voor de som van 40.000 gulden. De nieuwe eigenaresse van de Bongard bezat reeds o.m. de tienden van Simpelveld en Bocholtz. Daarmede werd Overhuizen het kasteel en zetel der Heerlijkheid. Op 13 juli 1785 verwerft Sa. Hendrik Cox het goed namens de gravin de Rodoan de Boussoit (Marie Françoise Gabrielle baronesse de Rochow, dochter van Edmond Ferdinand baron de Rochow en Marie Barbe van Grave, Vrouwe van Simpelveld en Bocholtz etc.). Een en ander was haar toegefallen na de dood van haar moeder op 5 november 1784.

DE LATERE EIGENAREN

Bij acte van 12 december 1881 werd tot openbare verkoop van de Bongard met aanhorigheden overgegaan door Mr. A. J. Sassen, rechter bij de Arrondissementsrechtbank te Maastricht als lasthebber van Thérèse Françoise Jonkvrouwe van Panhuijs van Haeren, douairière van E. L. Sassen alsmede van Pauline Sophie Sassen, gemachtigd door haar echtgenoot de kapitein adjudant A. K. H. W. Vogel. Kopers waren Alphons J. H. Jonkheer Michiels van Kessenich te Nuth voor 1/6 deel, Hortense Jonkvrouwe Michiels van Kessenich, echtgenote van Mr. Paul baron de Bieberstein Rogalla Zawadsky te Roermond voor 1/6 deel, Clémence Jonkvrouwe Michiels van Kessenich, douairière van August Jonkheer de Zantis de Frijmerson te Luik voor 1/6 deel, Julie Jonkvrouwe Michiels van Kessenich te Roermond voor 1/6 deel, mr. Louis Jonkheer Michiels van Kessenich te Roermond voor 1/6 deel, Frits baron de Bieberstein Rogalla Zawadsky te Maastricht in zijn hoedanigheid van voogd over zijn minderjarige kinderen René en Marie voor 1/6 deel. De totale aankoopssom bedroeg f 87.000,-. In 1886 komt voornoemde Frederik Baron de Bieberstein Rogalla Zawadsky als eigenaar voor. In 1926/27 was eigenaresse Marie Françoise Henriette Baronesse de Nogalla Jawadsky, echtgenote van Jhr. mr. Frans Jacob Joseph Maria van Rijckevorsel, lid van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant, wonend op het landgoed de Wamberg te Berlicum de laatste adellijke bewoner, Van Steenweghen. Deze verkocht het kasteel echter na 5 jaar aan de familie De Weichs de Wenne.

Het kasteel wordt nu bewoond door de familie Schnackers. Tot hier een indruk van het “kasteel en zijn bewoners”

Literatuur - Geraadpleegd werden:

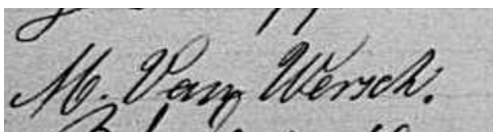
- Archieven van het Land van 's-Hertogenrade en der Heerlijkheid Simpelveld en Bocholtz beide op het Rijksarchief in Limburg te Maastricht.
- Bogaard, P.H., Van den Bongard, genealogie van een Nederlandse tak van het Von dem Bongart, in: Jaarboek Oud-Utrecht (1975)161-205.
- Crott, J., Kasteel De Bongard Bocholtz, in: LvH Monumententocht 20 april 1985,
- Dohmen, H.W.J., De Bongard. Het vergeten kasteel (te Bocholtz) eens de zetel der heerlijkheid Simpelveld en Bocholtz, in: LvH 13(1963)48-54.
- Franssen, G.H., Schets van de geschiedenis van Simpelveld en Bocholtz, in: Msg 85(1966)161-188.
- Franssen, H., De Bongard, in: De Bongard 1(1987, nr. 1)9-19; (1987, nr. 2)9-16.
- Franssen, H., Bernhard van de Bongard, Heer van Nijenrode, in: De Bongard 11(1999)50-
- Hupperetz, W., B. Olde Meierink en R. Rommes, Kastelen in Limburg: burchten en landhuizen 1000-1800, Utrecht 2005, 449-452.
- Marres, W. en J.J.F.W. van Agt, De Nederlandse monumenten voor geschiedenis en kunst.
- Provincie Limburg, De. Deel VII in Voorlopige lijst der nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst, Den Haag 1926, 35-36.
- Schröder, K., Het kastelenrijk. Oostelijke Mijnstreek, Maastyricht 1996, 13-15.
- Smeets, B., Oude hoeven in Bocholtz, in: LvH 25(1975)46-50.
- <https://www.alleburgen.de>

Max van Wersch

Door: Philippe van Wersch

Maximiliaan Hubert van Wersch werd in Simpelveld in 1858 geboren als tweede kind in het gezin van landbouwer Jan Stephan van Wersch en zijn tweede vrouw Anna Horsmans. Jans eerste vrouw Johanna Franssen overleed op 26-jarige leeftijd drie dagen na de geboorte van hun zoon. Zij waren net een jaar geleden getrouwd.

In het jaar dat Max 19 werd moest hij zich voor de dienstplicht bij de Nationale Militie melden. De conclusie was dat hij *in het inschrijvingsregister van de gemeente Simpelveld van het jaar 1877 voor de ligting van het jaar 1878 is ingeschreven, dat hem vervolgens bij de loting is ten deel gevallen No. 12, dat, buiten oproeping gebleven zijnde, hem tot geene dienst heeft verplicht.*¹ Hij was toen bakker.

Tussen zijn 28ste en 32ste trad hij in Simpelveld veel op als getuige bij huwelijken van zijn dorpsgenoten. Opvallend was dat hij iedere keer tekende met M. Van Wersch, dus met een hoofdletter V.

In 1883 behoorde hij tot een van de oprichters van de harmonie St. Caecilia in Simpelveld. Op zijn 30ste was hij president van de *wakkere turnvereniging Werk naar Krachten* in Simpelveld. Hij organiseerde toen op 22 mei 1888 de internationale turnfeesten. Eerst was er een optocht met aan het begin een ruitertoet, vervolgens veertien gymnastiekverenigingen en vier muziekkorpsen. In augustus 1889 behaalde Werk naar Krachten (WNK) de eerste prijs in Forst bij Aken. Ook speelde Max mee in de, mede door zijn vader opgerichte, harmonie Sint Caecilia waarvan hij haast uiteraard penningmeester werd. Waarom uiteraard zal verder in het artikel blijken.

Familie

Zijn vrouw, Josephina van Wersch werd geboren in 1863 maar overleed al vroeg, in 1916, 53 jaar oud. Hun kinderen varieerden toen in leeftijd van 23 tot 13 jaar.

Fina was als achtste kind geboren uit Johannes Josephus Hubert van Wersch en Anna Maria Lumeij. Haar vader was meer dan veertig jaar koster in Simpelveld. Max en Fina hadden dezelfde overgrootouders, dus vier generaties terug. Zij hoefden daarom geen dispensatie aan te vragen hoewel zij in 1892 met haar achterneef trouwde.

Bij hun huwelijk waren er vier mannelijke getuigen; zij waren alle vier zwager van de bruid: Jan Verstraelen, hoofd der school in Sevenum, Jan Schreurs, hoofd van de school, Pieter Joseph van Wersch, landbouwer en Cornelis Hubertus Jöbses, winkelier.

Jan Joseph van Wersch-Lumeij en zijn gezin woonden *Aan den kerk 39* Simpelveld; hij was wethouder Jan Stephan van Wersch-Horsmans en zijn gezin woonden in de Irmstraat 18, Simpelveld; hij was landbouwer.

Zij kregen zes kinderen

- 1: Johannes Maximiliaan Hubertus Maria van Wersch, geboren 21 juli 1893
- 2: Jacobus Hubertus van Wersch, geboren 26 februari 1895, overleden 26 februari 1895
- 3: Johannes Jacobus Hubertus van Wersch, geboren 4 juli 1896
- 4: Hubertus Josephus van Wersch, geboren 19 december 1897
- 5: Maria Leo Hubertus van Wersch. In het trouwboekje van zijn ouders werd hij Maria Hubertus Leo genoemd en in de overlijdensakte van zijn vader: Leo Hubert Maria, geboren 2 februari 1903

¹ Nationale Militie, Hertogdom Limburg.

6: Maria Johanna Hubertina Cornelia van Wersch. In het trouwboekje van haar ouders heette zij Maria Cornelia Hubertina Maria, geboren 3 mei 1905, overleden 17 september 1906. Zij was in de familie ook bekend als Anna Cornelia Hubertina Maria. De geboorte- en overlijdensakten laten de eerstgenoemde namen zien.

Gemeenteontvanger

Max trouwde 34 jaar oud in 1892 met Fina van Wersch. Zij was een achternicht van Max. Dit huwelijk werd door haar broer Jacques ingezegend, pastoor in Spekholzerheide. Het echtpaar woonde met hun kinderen tot 1910 aan de kerk in het kostershuis in Simpelveld. Hij was tot en met 1894 bakker bij zijn broer Joseph die zijn bakkerij en zijn winkel aan de andere kant van de kerk in de Vroenhofstraat had.

In juli 1895 werd Max van Wersch tot gemeenteontvanger benoemd. Hij ontving in 1898 een traktement (=salaris) van f 150,- per jaar. Maar hij wilde nu eens een keer salarisverhoging en diende een verzoek in. Hij schreef in zijn verzoek: *De werkzaamheden worden alle dagen moeilijker en lastiger*. Hij wilde een verhoging van f 50,- en kreeg die ook.

In 1900 kocht Max de oude Marechausseekazerne in Simpelveld om om te bouwen tot winkelpanden. In 1903 maakte hij plannen voor het bouwen van een nieuwe marechausseekazerne: *De ondergeteekende Max. Van Wersch te Simpelveld verklaart bij deze, ten behoeve der Koninklijke Marechaussee te zullen bouwen een kazerne volgens de hierbij behorende tekening en zoals in het algemeen omschreven*². Pas in 1928 liet zijn zoon Hubert de nieuwe kazerne aan de Schiffelderstraat bouwen. In 1929 liet Max de oude kazerne verbouwen tot een winkel waar later zijn kleindochter een drogisterij begon.

Een van zijn hobby's was jagen. Om *kraaien, roeken en ander schadelijk gedierte* af te schieten kreeg hij in juni 1906 een *buitengewone machtiging, welke geldig is tot en met den acht en twintigsten Juli 1900 zes*. Hij mocht niet vóór zonsopgang en na haren ondergang en op de Zondagen schieten.

Als gemeenteontvanger liet hij de mensen bij hem thuis komen om de gemeentelijke belastingen te betalen. Hij had zoals destijds gebruikelijk kantoor aan huis. De gemeenteraad besloot in november 1901 de jaarwedde van de gemeenteontvanger te verhogen waardoor hij per 1 januari 1902 f 240 per jaar kreeg³. In september 1915 vroeg hij de gemeente een verhoging van zijn traktement van f. 40,- voor huur en verwarming en kreeg dat ook. Zijn salaris bleef stijgen. Hij verdiende in 1913: f 380 per jaar in 1916: f 393,60 en in 1919 f 750,-

Omdat hij met geld omging, was het logisch dat hij ook verzekeringen ging doen. Zodoende kon P. J. Scheeren in september 1900 een advertentie plaatsen waarin hij zijn oprechte dank uitte aan de

² Brief van Max van Wersch aan de gemeente. Privé archief.

³ Limburger Koerier 12 november 1901.

Verzekerings Maatschappij Vereenigde Eigenaars en haar agent M. van Wersch te Simpelveld voor de spoedige en reële uitbetaling van de brandschade.

Zo ook was hij financieel betrokken bij het Burgerlijk Armbestuur van Simpelveld waarvan hij in 1919 afscheid nam als lid en ontvanger.

In 1910 liet hij het grote huis links van de kerk bouwen op grond dat de familie al in bezit had. Op de gevel werd een gevelsteen ingemetseld met het jaartal 1910.

Achtereenvolgens heette dit deel van de straat A9, Kerkplein, daarna Kerkstraat 9 en later Pastoriestraat 9.

Max voerde hier het agentschap van de Heerlener Bank. Deze bank bestond alleen in Heerlen met bijkantoren in Kerkrade, Simpelveld en Beek. Hubert Jozef Dupont richtte in 1908 deze bank op. Zij ging in december 1929 over in de Amsterdamsche Bank. Deze bank had de Heerlener Bank met de oprichting geholpen.⁴ De 'nieuwe' fusiebank had bijkantoren in Heerlen, Kerkrade en een zitdag in Simpelveld, Maastricht en Sittard. Dupont werd directeur van de bank. De Amsterdamsche Bank fuseerde later met de Rotterdamsche Bank waaruit de AMRO Bank voortkwam.

Die fuseerde weer met de Algemene Bank Nederland waaruit dus de ABNAMRO voortkwam.

Het bijkantoor Simpelveld was vooral de eerste jaren op drie dagdelen open, zogenaamde zitdagen op maandag, woensdag en vrijdag van 14.30 uur tot 16.00 uur. In de veertiger jaren was dat van 10.45 uur tot 12.30 uur om in 1950 weer tussen 13.30 en 15.00 uur open te zijn. Max was niet zelf actief als bankbeheerder, maar verhuurde een voorkamer aan de Heerlener Bank.

Het huis van Max was een groot huis; logees konden er ook overnachten. Een logé in het bijzonder trok de aandacht van de Limburger Koerier van december 1922:

Pontificale Hoogmis. — SIMPELVELD. Mgr. Arn. Verstraelen. Bisschop titulair van Myrofidio, apostel vicaris van de kleine Soenda-eilanden, sedert eenige weken met zijn moeder, een geboren

*1953
Simpelveld Kerkplein ± 1960. Boring op d. uit*

*Links Huis Lev v. Wersch. Gebouwd 1910
Van 1925-1950 was hier 'n agentschap van de Am-
sterdamsche Bank gevestigd. Deze fuseerde later met de
Rotterdamsche Bank tot de tegenw. AMRO
Daarnaast Joand Boorn (vroeger Schroeder) deed in
1960's plaats heeft moeten maken voor 'n
moderne supermarkt
Let op bympaan boven de grote Kerkdeur*

Uitgave: Gebr. Simons U. over Worms

⁴ Jan Engelen: Heerlen van 1896 tot gisteren, Europese Bibliotheek, 1993, blz.18

Simpelveldsche, op bezoek bij zijn oom, den Weleerw.Heer Max van Wersch. alhier, droeg Zondag in de parochiekerk alhier een pontificale Hoogmis op.

Vanwege ziekte van zijn zoon, de toenmalige gemeentesecretaris Hubert van Wersch verving in februari 1924 Max hem als gemeentesecretaris en werd tevens opnieuw aangesteld als gemeenteontvanger, maar dit keer als een tijdelijke plaatsvervanger. Hubert was van januari 1921 tot aan zijn pensioen 55 jaar oud, in 1948, ruim 29 jaar gemeentesecretaris van Simpelveld. Hij volgde de in december 1920 overleden gemeentesecretaris Schrijvers op. In juli 1924 verzocht Hubert het gemeentebestuur hem te ontslaan als gemeenteontvanger. Dit werd per 15 augustus 1924 verleend. De zus van Max, Lisa van Wersch, was getrouwd met Cor Berger. Hun zoon Hub Berger (1900-1929) werd de opvolger van Hubert van Wersch. Hij was slechts 28 jaar, nog geen vier jaar gemeenteontvanger, toen een verraderlijke ziekte hem dodelijk trof.

Ontstaan van de Boerenleenbank

De agrarische crisis (ca 1880-1900) liep ten einde en de wenselijkheid van een betere kredietverlening op het platteland kon rekenen op brede maatschappelijke steun. Vanaf 1895 ontstonden met steun van notabelen, landbouwmaatschappijen, boerenbonden en in katholieke streken de kerk op verschillende plaatsen coöperatieve voorschot- en spaarbanken volgens het systeem-Raiffeisen. Overeenkomstig het Raiffeisen-model waren de leden samen verantwoordelijk voor het bestuur en beheer van hun boerenleenbank. Daartoe kozen zij vanuit hun midden de bestuursleden en de leden van de raad van beheer, die deze taken onbezoldigd verrichtten. Alleen de kassier, die de boekhouding en de administratie verzorgde, ontving een bescheiden vergoeding. Veel van deze jonge banken waren ondergebracht in de woning van de kassier en slechts een paar uur per week 'geopend'. Voor een goede werking hadden de banken een beperkt werkgebied. De leden waren overwegend plaatselijke boeren en tuinders en kleine, lokale landbouwcoöperaties. In principe kwamen alleen zij voor kredietverlening in aanmerking. Daarbij gold als aanvullende eis een verplichte individuele borgstelling⁵.

Een van de wegbereiders van de Boerenleenbank was de Norbertijner *apostel der boeren*⁶ pater Gerlacus van den Elsen (+1925) uit Heeswijk. Hij stond aan de basis van een aantal lokale boerenleenbanken in het zuiden van Nederland. Zijn doelstellingen waren verheven, maar realistisch. In zijn eigen woorden: *Den woeker te weren, den landman in zijn nood bij te staan, maar ook de spaarzaamheid, naastenliefde, arbeidzaamheid en matigheid bevorderen*⁷.

Dat er veel geestelijken aan de grondslag van de Boerenleenbank waren verbonden komt doordat de oprichter Raiffeisen van de Raiffeisenbank de christelijke waarden hanteerde. *Zonder het christelijk begrip van naastenliefde is geene dergelijke en flinke landbouwkas denkbaar*⁸.

De eerste Boerenleenbank in Nederland, geschoeid op de Duitse Raiffeisenbank naar de stichter Raiffeisen, werd in 1895 in Naaldwijk opgericht. Het hoofddoel dat de leden van deze vereniging zich stelden, was om beginnende boeren, of zij die in moeilijkheden zaten, met financiële voorschotten te helpen. Op de keper beschouwd was het dus meer een sociale instelling⁹. In katholieke streken werd de bank meestal door de lokale geestelijkheid opgericht. De **Raiffeisenbank** en de **Boerenleenbank** gingen samen en dat werd de Rabobank.

⁵ De Rabobank door de tijd, 1895: in het voetspoor van Raiffeisen, Rabobank, 2018. blz. 10

⁶ Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, 23 april 1925.

⁷ Een kleine geschiedenis van de Rabobank, Rabobank, afdeling Bedrijfshistorie, 2012, blz. 4

⁸ Nieuwe Tilburgsche Courant, 10 juni 1897.

⁹ De eerste vijftig jaar van de Rabobank Alias Boerenleenbank van Simpelveld, Hub van Wersch, De Bongard, jrg. 10, nummer 4, december 1998, blz. 85.

Simpelveld

In 1900 werd in Zuid-Limburg het eerste fundament voor de Boerenleenbank in Eys gelegd. Enkele jaren later volgde Bocholtz (1904) en daarna Simpelveld. De Boerenleenbank in Simpelveld werd op 2 april 1908¹⁰ opgericht door pastoor J.W.H.W. (Winand) Zaunbrechers (pastoor in Simpelveld vanaf 1894), hoofd der school P. Jongen en burgemeester L.H. Houbiers.¹¹ De statuten verschenen eind mei 1908 in de Staatscourant. Iedere zondag werd er na de hoogmis zitting gehouden in het lokaal van de Boerenbond.¹² Per 31 december 1908 telde de Bank achttien leden en vijftien spaarboekjes. Er zat f 133,745 in kas en er was f 2355,71 aan spaargeld gestort. Simpelveld was sterk aan het groeien. Had het dorp op 1 januari 1892 1.959 inwoners, januari 1907 waren dat er inmiddels 2.586.¹³

Dat een pastoor mede initiatief nam komt doordat in die tijd het geloof boven alles stond. Vrijwel iedere vereniging had een geestelijk adviseur. Geestelijken maakten na 1911 overigens geen deel meer uit van het bestuur. In 1911 kwam er een pauselijke maatregel die dit verbood. Tot die tijd was bij veel (katholieke) boerenleenbanken de geestelijk adviseur ook voorzitter of lid van de raad van toezicht zoals kapelaan Keybets in 1905 directeur was van de Boerenleenbank in Vaals. Nederland ging soms al eerder hier terughoudend mee om. Bij de Coöperatieve Centrale Boerenleenbank (CCB) in Eindhoven maakte mgr. Th.H.A.M. van der Marck deel uit van de raad van toezicht. In 1905 gaf hij deze zetel op om geestelijk adviseur van de CCB te worden

Tot halverwege de jaren zestig had de *geestelijk adviseur* een rol bij de Boerenleenbank. Voor de oorlog hield hij de geestelijke waarden in het oog en na de oorlog werd het steeds meer een symbolische functie en beperkte zich tot taken als het inwijden van nieuwe bankgebouwen. Ook dat zwakte in de loop der jaren af. Vooral in het begin van de 20ste eeuw steunde de Boerenleenbank in Simpelveld ook de St. Remigiuskerk. In 1924 gaf zij f 150 uit als een tegemoetkoming in de aanschafkosten van het nieuwe kerkorgel. Dit was landelijk niet gebruikelijk.

Op zondag 11 juni 1933 herdacht de Boerenleenbank in Simpelveld dat zij 25 jaar bestond. Dat werd gevierd met een hoogmis en een verplichte vergadering. Leden die niet bij een van de vergaderingen aanwezig waren moesten altijd een boete betalen wellicht daarom dat er zestig van de tachtig leden aanwezig waren. Op deze vergadering kondigde Max van Wersch aan dat zijn termijn als directeur weer afliep en hij zich natuurlijk herkiesbaar stelde. En hij werd herkozen.

De plaatselijke Boerenleenbanken hadden ieder, vooral in het begin, eigen verantwoordelijkheid. Het bestuur kon zelf beslissen over kredieten: *Er werd veel naar de persoon gekeken. Als de boer maar een goed katholiek was en 'een goeie vent', dan kon hij wel krediet krijgen om zijn stal uit te breiden. Later werden er veel 'straffere regels' gehanteerd.*¹⁴

De stichters

Jan Winand Hubert Willem Zaunbrechers, pastoor van Simpelveld tussen 1894 en 1919 werd in Kerkrade in maart 1846 geboren en overleed na een lange ziekte in Simpelveld op 7 juni 1919. Voordat hij naar Simpelveld kwam, was hij pastoor in Epen (benoemd in 1890) en daarvoor rector in Welten. In 1915 vierde hij zijn 45-jarig priesterjubiläum, 68 jaar oud.

¹⁰ Rabo Bronnenarchief 31 december 1908 / Nederlandsch weekblad voor zuivelbereiding, 2 juni 1908.

¹¹ De eerste vijftig jaar van de Rabobank Alias Boerenleenbank van Simpelveld, Hub van Wersch, De Bongard, jrg. 10, nummer 4, december 1998, blz. 85.

¹² Limburger Koerier 25 juli 1908.

¹³ Rapporten en voorstellen betreffende den oeconomische toestand der landarbeiders in Nederland, 's-Gravenhage, gebr. J & H van Langenhuysen, 1909, blz. 65.

¹⁴ Brabants Dagblad 14 december 2019.

Laurens Peter Joseph Hubert (Peter) Jongen (1875-1945) was tussen 1898 (23 jaar oud) en 1933 hoofdonderwijzer van de openbare school in Simpelveld. Hij werd gekozen uit vier kandidaten: Mathias Beuken (35 jaar), Joannes van de Weijer (34), Johannes Clerx (30 jaar) en Laurens Jongen natuurlijk die op 3 november 1898 voorgesteld waren aan het gemeentebestuur.¹⁵ Jongen kreeg een jaarwedde van f 775,- en een pensioengrondslag van f 845.¹⁶ Vanaf 1908 was hij daarnaast deels directeur (tot en met 1919), en kassier tot en met augustus 1938 van de lokale Boerenleenbank. Hiervoor moest wel een ontheffing van het ministerie komen omdat hij al werkzaam was als hoofdonderwijzer. Hij mocht die bijbaan alleen in zijn vrije tijd uitoefenen. Vanwege zijn gezondheid bedankte hij in 1938 voor de bijbaan als kassier. Hij was getrouwd met Maria Hubertina Rosalie Hermans. Zijn opvolger werd J.W. Meijers, ook onderwijzer aan de bijzondere lagere school in Simpelveld. Ook hij kreeg vrijstelling *voorzooveel betreft het waarnemen van de nevenbediening van kassier van de boerenleenbank te Simpelveld, met dien verstande, dat de werkzaamheden, aan de genoemde bediening verbonden, slechts buiten de schooltijden mogen worden verricht*¹⁷.

Lodewijk Hubertus Houbiers (1851-1928) was tussen 1905 en 1923 burgemeester van Simpelveld. Hij volgde Lodewijk van Wersch op die tussen 1875 en 1904 hier burgemeester was. In 1922 werd Houbiers weduwnaar. Leonie Houbiers, een van hun dochters, trouwde in 1921 met Jacques van Wersch, een zoon van Max.

Toen Louis Houbiers in 1928 overleed schreef de Boerenleenbank in haar *Maandelijksche Mededelingen*¹⁸ onder meer: *Tevens was hij een der oprichters van onze Boerenleenbank, waarvan hij sedert den aanvang (1908) President van den Raad van Toezicht was. Tot in zijn laatste dagen bleef hij on de zaken onzer Bank 't levendigste belang stellen en verzuimde nooit een vergadering.*

Naar zowel beide burgemeesters Van Wersch als burgemeester Houbiers werd in Simpelveld straten vernoemd.

Overstap naar de Boerenleenbank

Max van Wersch hield nog steeds kantoor voor de Amsterdamsche Bank.¹⁹ Wellicht werd Max door de leden van de Boerenleenbank gevraagd, want hij stopte met de Amsterdamsche Bank. In augustus 1920 werd hij tot onderdirecteur²⁰ gekozen van de Boerenleenbank (de latere Rabobank) in Simpelveld. Dit was in plaats van de onderdirecteur Johan Peter Otten die op 14 november 1919 overleden was. Volgens zijn overlijdensakte was Otten landbouwer.

Het was niet de enige bank in Simpelveld. Ook de *Utrechtsche Hanzebank voor den R.K. Middenstand* werd hier vertegenwoordigd door Piet Lerschen, van hotel zur Stadt Aachen. IN 1921 heette zij *N.V. De Hanzebank*.²¹

Enkele maanden later, in december 1920, werd Max van Wersch tot directeur van de Boerenleenbank gekozen. Hij volgde directeur Nicolaas Joseph Schrijvers op die op 10 december 1920, 41 jaar oud, in Simpelveld overleden was. De heer Schrijvers was toen tevens gemeentesecretaris in Simpelveld en werd door Hubert van Wersch als gemeentesecretaris opgevolgd.

¹⁵ Archief Heerlen Rijckheyt, T104-2691.

¹⁶ Idem.

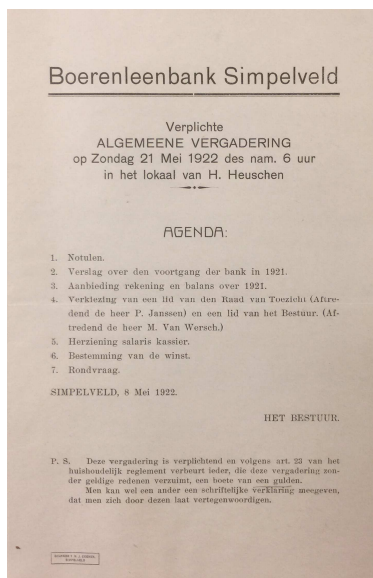
¹⁷ Bijvoegsel tot het Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden 1 oktober 1939.

¹⁸ 1 april 1928

¹⁹ Later kwam er een bankemployé uit Kerkrade naar Simpelveld die een zitdag hield in een van de benedenkamers in het huis van de familie Van Wersch aan de Pastoriestraat 9.

²⁰ Onder-directeur is nu vice-voorzitter van het bestuur.

²¹ Nieuw Venlosche Courant 26 februari 1921

Een directeur bij de Boerenleenbank is eigenlijk de voorzitter van het lokale bestuur. Bestuur (en raad van toezicht) worden gekozen door de leden van de lokale bank, dus de leden van de Boerenleenbank te Simpelveld. De verkiezingen vonden plaats in de algemene ledenvergadering van de lokale bank. Die waren meestal in een van de zalen van de lokale horecamannen. In 1920 vormden de heren L.P. Jongen, kassier, H.J. Franssen, M. van Wersch, N.J. Schrijvers (tot zijn dood in december 1920 directeur, hij was net weer verkozen tot 1924) en J. Houppermans (1860-1934) het bestuur. De Raad van Toezicht werd gevormd door L.H. Houbiers (president), W. Jongen en P.H. Janssen. Alle jaren door waren er officieel drie leden van het bestuur en drie leden van de Raad van Toezicht. Elke vier jaar moesten de bestuursleden en de Raad van Toezicht aftreden en konden dan ook weer opnieuw gekozen worden.

Of het directeurschap van Max van Wersch voor de Boerenleenbank onderscheidend was is niet te zeggen. Simpelveld groeide²² en tussen 1920 en 1930 waren er gemiddeld 80 leden per jaar. In 1924 waren er 233 *spaarboekjes*, 69 *voorschotboekjes* en 4 *lopende rekeningen*. In 1927 waren dat 244 spaarbankboekjes/depositoboekjes, 65 voorschotboekjes en vier lopende rekeningen. Een ruwe schatting van het inwonersaantal 1920 zal rond de 3000 mensen zijn. In tegenstelling tot andere provincies waar de Boerenleenbank zat, werd in Zuid-Limburg nog wel eens de hand gelicht met wie er lid waren. Officieel was het zo dat iedereen die bij de bank een rekening had, lid moest zijn. In 1928 bijvoorbeeld had de Boerenleenbank in Simpelveld 79 leden en waren er 15 boeren die geen lid waren, maar wel een rekening hadden bij de bank. Ook werd bijgehouden welke *voorschotnemers* geen lid waren van de Boerenbond. De voorschotten moesten immers ten behoeve van de landbouw zijn. Dat zou dus betekenen dat diegenen die geen lid van de Boerenbond waren, ook geen boeren waren. De inspecteur schreef in 1928 in zijn inspectie: *De Boerenleenbanken zijn bestemd voor het verlenen van kortlopend bedrijfscrediet (vast en los) en niet voor langlopende uitleeningen (ook niet verkapte)*. De Simpelveldse bank leende namelijk onder meer geld aan de gemeente Simpelveld, aan het plaatselijke klooster en aan de Kerk. Dat niet-leden gebruik maakten van de bank was al jaren het geval.

Inspecteur dhr. C. Vroonhoven, schreef als afsluiting van zijn Inspectie in juli 1932 over het boekjaar 1931:

Van de bank wordt goed gebruik gemaakt. De administratie is keurig verzorgd.

Het beheer moet strenger worden ten aanzien der achterstalligen. De beheerders dienen toch op de allereerste plaats aan hun verplichtingen te voldoen, daar zij anders tegenover de anderen niet vrij uit gaan. Ook herhaaldelijk aanmanen zonder meer werkt verkeerd. Daar enkele voorschotnemers zich aan niets storen, pakke men deze streng aan.

Het *Huishoudelijk Reglement* uit 1922 vermeldde dat de zitdagen van het bestuur op *den eersten Zondag van elken maand* was, de zitdagen van de kassier: *des Zondags na de Hoogmis* en de zitdagen van de Raad van Toezicht *den eesten Zondag van Jan, April, Juli, October*.²³

"In het begin hadden we geen kantoor, maar zitting aan het huis van de kassier. Omdat de mensen geen vervoer hadden waren de zittingsuren lange tijd na de hoogmis en tweemaal per week een paar uur 's-avonds. Dit zodat de mensen niet speciaal uit de gehuchten naar het dorp moesten

²² Op 31 december 1920 had Simpelveld 3.111 inwoners en op 31 december 1930 3.863. Bron: CBS mei 1931.

²³ Inspectierapporten Boerenleenbank over de jaren 1920-1928, archief Rabobank. Vanaf 1929/1939 zijn alleen de samenvattingen te lezen. De handgeschreven inspectierapporten zijn niet bewaard gebleven.

komen. Ging het in een keer: naar de kerk en naar de bank, " zei Jos van der Linden, oud-
bestuurslid in het jubileumjaar van de bank in 2000.²⁴

De Boerenleenbank stond onder andere in 1971 aan de Markt in Simpelveld. Toen maakte atelier Attika uit Geleen ter vervanging van de houten VVV borden met de plattegrond van het dorp, zes keramieken borden van tachtig groene tegels. Zij werden één meter lang bij tachtig centimeter hoog. Vandaag de dag zijn enkele van die borden nog steeds in het dorp te zien. Op de borden staan de belangrijkste plekken uit het dorp waaronder dus de Boerenleenbank.

Foto: Michael Reinders, 2019

In Memoriam

Max stopte in april 1934 als directeur van de Boerenleenbank wegens een zwakke gezondheid. Hij had staar en moest echt langs de huizen lopen om nog naar zijn familie en vrienden te gaan. Max werd opgevolgd door Henk Franssen. Hendrik Joseph Franssen (1869-1951) was vanaf 1912 tot 1938 kerkmeester in Simpelveld. Hij trouwde in 1909 met Maria Catharina Vanwersch (geen familie van Max).

Enkele maanden nadat Max zijn functie bij de Boerenleenbank had neergelegd overleed hij in 1935. Hij werd 77 jaar. Het organisatieblad²⁵ van de Boerenleenbank schreef over Max:

In Memoriam:

Op 15 Juni j.l. overleed met volle berusting in Gods beschikking de Heer M. van Wersch. De algemeen geachte en betreurde overledene was oud-gemeente-ontvanger en gedurende 14 Jaren Directeur der Boerenleenbank te Simpelveld, waarvoor hij om gezondheidsredenen in 1934 moest bedanken. Vooral betreffende in laatstgenoemde functie is het onze plicht hulde te brengen aan zijn nagedachtenis. Door zijn oprechtheid en discreetheid, zijn ijver en dienstvaardigheid, zomede door zijn tact en bekendheid met de locale toestanden, heeft hij zich voor de Bank veel verdiensten verworven. Moge de goede God ze hem rijkelijk vergelden. Zijn nagedachtenis zal bij de leden der Bank zeker in dankbare herinnering blijven. Hij ruste in vrede²⁶.

²⁴ 100 Jaar, verankerd in de gemeenschappen, Uitgave Rabobank, 2000.

²⁵ Het blad was vooral bedoeld voor de besturen en raden van toezicht van de lokale banken.

²⁶ Maandelijks Mededelingen van de Boerenleenbank, augustus 1938.

Zijn oudste zoon Hubert was van 1932 ook lid van het bestuur van de Boerenleenbank in Simpelveld. In 1944 kreeg hij zijn eervol ontslag

Sociaal

Max had diverse stukken grond in Simpelveld maar ook in Nijswiller. In 1920 bood hij een partij slaghout aan dat groeide in het Schanternelsbos (bij Huls) en in de Keel in het Nijswillerbos. Ook aan de Wittensteen in Simpelveld (1920) had hij land.

Max en later zijn zoon Hubert behoorden tot de notabelen van Simpelveld. Die bewogen zich allemaal in dezelfde kring. Zoals in vele gemeenten was er ook in Simpelveld sinds 1896 een Landbouw-casino opgericht. Vanuit de Maatschappij van Landbouw werden door de 'wandelleeraar' Corten door de hele provincie lessen gegeven. Bovendien rekende hij het tot zijn taak om op alle plaatsen waar hij kwam de invoering van het associatie- en genootschapswezen te stimuleren in de vorm van zogenaamde casino's. Dit was een uit het Rijnland overgewaaid fenomeen met als doel boeren uit kleinere regio's regelmatig op vrije middagen en avonden samen te brengen. Op die ongedwongen bijeenkomsten konden ze onder het genot van een glas drank over landbouw spreken en van elkaar leren. Ook konden ze zich met gemeenschappelijke projecten bezighouden, zoals het bestellen van zaad- en pootgoed, kunstmest, landbouwmachines, en verdere samenwerkingsverbanden voorbereiden²⁷. In 1895 was er weer een vergadering waarop het volledige bestuur herkozen werd. Burgemeester Lodewijk van Wersch als erevoorzitter, de heer Houbiers als voorzitter, de heren Caspar van Wersch van de Hinnenberg in Simpelveld en Nolls tot ondervoorzitters, de heer Max van Wersch tot penningmeester en de heer Herpers als secretaris²⁸. In 1896 waren dat waren dat vrijwel dezelfde heren waarbij Caspar van Wersch nu voorzitter werd en de heer Houbiers ondervoorzitter werd. De heer Meentz verving de heer Nolls als tweede ondervoorzitter²⁹. Max werd in 1919 herbenaemd in de commissie *tot wering van schoolverzuim*. Hierin zaten ook de burgemeester Houbiers het hoofd der school Jongen en na het overlijden van pastoor Zaunbrechers, pastoor Bremers.

In december 1925 was het extreem hoog water in de Maas. Het had in de Ardennen en Noord-Frankrijk zwaar geregend. Daarbij kwam de regen boven Zuid-Limburg ook nog bij. Het station van Maastricht stond 30 cm. onder water³⁰. Van Zuid-Limburg tot voorbij Roosendaal had Nederland ontzettend veel last van het hoge water.

De notabelen van Simpelveld, onder leiding van burgemeester Houbiers kwamen in januari 1926 samen om een hulpactie op te zetten voor de ellende die de mensen uit het dorp leden door de watersnood. Dezen waren behalve burgemeester Houbiers zelf, pastoor Brewers en kapelaan Schulpen, oud gemeenteontvanger Max van Wersch, P. Jongen, hoofd van de openbare school, de wethouders Ploumen en Crutzen, de bestuursleden van het Armbestuur H. Drummen en J. Houben, M. Simons en P. Rademakers, bestuursleden van de respectievelijk de plaatselijke Christelijke Mijnwerkersbond en de R. K. Werkliedenvereniging en tenslotte A. Engelen en C. Vliex als vertegenwoordigers van de Landbouwersbond, P. Lorschele namens de Middenstandsbond en Hubert van Wersch voor de Ambtenaarstand.

De uitkomst van deze bijeenkomst was teleurstellend. Besloten werd dat er tijdens enkele missen een extra collecte gehouden zou worden. Enkelen, waaronder de burgemeester, wilden een inzameling organiseren, maar dat zou later besproken worden.³¹

Met dank aan Jan van der Meer, Bedrijfshistorie Rabobank

²⁷ Gemeentearchief Venlo.

²⁸ Limburger Koerier 9 februari 1895

²⁹ Limburger Koerier 25 januari 1896.

³⁰ Maasbode, 31 december 1925.

³¹ Limburger Koerier 22 januari 1926.

Xavier van Wersch

Door: Philippe van Wersch

Xavier van Wersch was begin 20ste eeuw een wereldberoemd man. Van Chili tot Frankrijk, van Japan tot België schreef men over hem.

Het begon als in zijn jonge jaren (eind 1800) toen hij tweemaal wielerkampioen van Limburg werd. Later werd hij vooral bekend vanwege zijn konijnen en kippen. Van de Franse president ontving hij zelfs een onderscheiding.

Omdat hij maar een stukje broodwinning uit de konijnen haalde, had hij ook nog andere beroepen. Een ervan was dat hij een steengroeve op het terrein Martensgraaf had met een kalkbranderij. Hier was hij tussen 1917 en 1920 directeur van. De naam Martensgraaf is echter al oud. In het Memorieboek van pastoor Dydden uit de 16e eeuw wordt deze streek Mertensgraeff genoemd. Voor zijn kalkbranderij plaatste hij een vacature in 1918 in de krant waarin hij om een kalkbrander vroeg. Alleen zij die ervaren zijn in het vak komen in aanmerking. De sollicitant moest naar de Pieterstraat 8 in Valkenburg schrijven. Daar woonde Xavier toen.

Nu waren er in die tijd veel kalkbranderijen en steengroeves in Simpelveld. De familie Van Wersch bouwde veel en velen hadden in Simpelveld achter in de tuin of op een apart veld een kalkoven staan. Het was de bedoeling dat Xavier ook huizen zou bouwen. Het is echter niet verder gekomen dan een bouwtekening van een serie rijtjeshuizen. De huizen zouden gebouwd worden door Gebroeders B.H. & H. Koolhaas uit Heerlen op het terrein Steengroeve Maartensgraaf waarvan hij Steengroeve Exploitant was. De aanvraag dateert van 9 april 1919.

Plan voor de te bouwen huizen bij het station in Simpelveld (Archief Rijkheyt).

Kalk kwam normaal uit België. Maar door de oorlog was de aanvoer sterk verminderd terwijl er wel huizen gebouwd werden. Ondanks dat de Belgische kalk van betere kwaliteit was, werden er toch in Limburg eigen kalkovens gezet.

In 1917 schreef George Hogenkamp een boek over de wielersport. Hierin werd uiteraard ook Xavier genoemd. Op een gegeven moment schreef hij dat Xavier niet meer met de wielersport bezig was, maar directeur was van De Steen- en Kalkbranderijen te Simpelveld. In 1920 had hij overigens een koffiehuis in Simpelveld.

In zijn fotoalbum zit ook bijgaande foto van een steengroeve. Het vermoeden is dat dit wellicht op het terrein van de Martensgraaf was. Martensgraaf is een veldnaam en is het terrein tussen de Bulkumsedalweg, het Thelehekker Voetpad en de Akerveldweg.

Links van de heuvel zie je een klooster. Het vermoeden is is dat Loreto is. Herkent u iemand van de foto? Weet u waar de foto gemaakt is? Bel of Mail dan de redactie.

Meer informatie over Xavier van Wersch op: www.warsage.nl

P.S. van de redactie. De scan van de originele foto is veel scherper dan we hier kunnen afdrukken. We kunnen U graag de originele scan per e-mail doen toekomen, te verkrijgen via debongard@hotmail.com.

Doopbewijzen, tweelingen, eerst-geboorterecht en onderscheiden soorten kinderen. (Gebruikelijk werk van twee pastoors in Eijs)

Door: *Donné Jaegers*

I Bouwpastoor Duckweiler

Pastoor Duckweiler van Eijs heeft het druk op donderdag 12 maart 1711. Na de ochtendmis wordt hij eerst aangeklampt door Henri Hensen, die hem vertelt dat vannacht bij hun een tweeling geboren is en daarna door de opzichter van de herbouw van zijn kerk. Die goede man heeft zoveel vragen, dat de pastoor pas na half twaalf terug op de pastorie is en zijn ontbijt er dus bij ingeschoten is.

De meid heeft lang gewacht, maar tegen half elf het ontbijt maar opgeruimd. Ze heeft gehoord dat de pastoor nog steeds bij de verbouwing rondloopt en besluit alvast de middagmaaltijd voor te bereiden. Als de pastoor dan komt, kan hij meteen aan tafel gaan. Nu de pastoor pas op de pastorie aankomt als het bijna middag is, heeft ze dus goed gepland.

De pastoor gaat meteen aan tafel. Hij lijkt in gedachten en zeker voor zijn doen heeft hij het middageten ongebruikelijk snel op. Hij staat na een kort dankgebed meteen op van tafel, gaat niet naar zijn studeerkamer en ziet dus af van zijn gebruikelijke korte middagdutje.

Bij het afruimen ziet de meid, dat hij zelfs haar zelf gemaakte karamelpudding met vers geklopte slagroom niet heeft aangeraakt. Normaal is hij daar verzot op.

Een kwartier later heeft hij opeens duidelijk haast en de meid Hubertine botst in de gang bijna tegen de pastoor op als ze terug naar de keuken loopt. De pastoor heeft zijn bonnet alweer op en staat op het punt de deur uit te lopen. Ze kan haar nieuwsgierigheid even niet bedwingen en vraagt of er soms een sterfgeval is. De pastoor staat heel even stil,

mompelt iets waarvan Hubertine alleen het woord *dopen* meent te verstaan en dan slaat de deur al achter hem dicht.

Pastoor Duckweiler is op weg naar het huis van Henri of Henricus Hensen en zijn vrouw Catharina van Can. Die naam wordt ook wel als von Kan geschreven. In eerste instantie was de pastoor blij toen Henri hem vanmorgen vertelde dat zijn vrouw een tweeling gekregen had. Henri Hensen woont zijn leven lang al in Eijs. Hij en zijn familie zijn al jaren parochianen en trouwe kerkbezoekers. Zijn vrouw Catharina kent de pastoor minder goed. Zij is niet van Eijs en komt uit Simpelveld waar ze ook geboren is op 31 februari 1684.

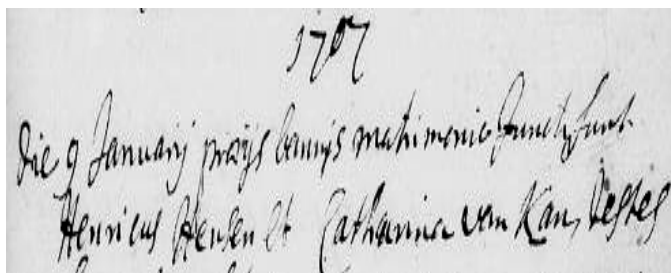
Van pastoor Withian van Simpelveld met wie hij goed bevriend is, weet Duckweiler dat haar ouders Matthias van Kan en Gertrudis Brouwers zijn en het paar op 4 oktober 1680 te Simpelveld getrouwd is door de toenmalige pastoor Faymonville van dat dorp. Die pastoor heeft Duckweiler niet meer gekend. Hij weet wel uit verhalen, dat Faymonville de pastorie in Simpelveld heeft verbouwd en dat hij lid was van de schutterij St.- George in dat dorp. Catharina was het tweede kind van de ouders van Kan-Brouwers. Hun eerste kind werd al op 13 juli 1681 geboren en heet Matthias. Hij is genoemd naar zijn opa van vaderskant.

Henri Hensen en Catharina van Kan zijn in 1709 getrouwd. Zoals dat gebruikelijk is in de woonplaats van de bruid, dus in Simpelveld.

De pastoor herinnert zich nog goed dat Henri destijds op de pastorie kwam en vertelde dat hij en Catharina wilden trouwen. De pastoor van Simpelveld had om een doopbewijs gevraagd van Henri. Dat bewijs schreef pastoor Duckweiler toen ter plaatse uit,

stempelde het en nadat de inkt van de handtekening gedroogd was, kreeg Henri zijn doopbewijs meteen mee.

Onder het uitschrijven van het gevraagde bewijs had de pastoor terloops gevraagd hoe hij zijn toekomstige vrouw had leren kennen. Het antwoord verraste de pastoor niet: *Op de Pinksterkermis twee jaar geleden in Simpelveld.*

1707
Die 9 Januarij prijs bewijs matrimonio Junct. f. f. f.
Henricus Hensen et Catharina van Can, kerk

II Doop van een tweeling

De pastoor was blij, dat er vier jaar na het huwelijk kinderen waren bij Henri en Catharina. Een tweeling nog wel. In de rust van het middageten dringt dat feit echter pas goed tot de pastoor door. Het is ook de reden dat hij opeens haast krijgt. Hij herinnert zich namelijk op hetzelfde moment, dat hij al vaak heeft meegemaakt hoe gevaarlijk de geboorte van een tweeling voor moeder en kinderen kan zijn.

En als de geboorte al goed verloopt, blijken de eerste weken na de geboorte ook nog al eens niet zonder risico voor moeder en kinderen.

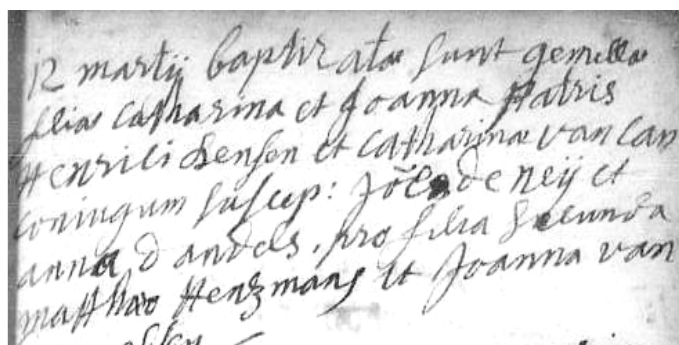
De pastoor besluit daarom niet af te wachten tot gewoonte getrouw over enkele dagen Henri, zijn vrouw samen met de vroedvrouw en de tweeling, vergezeld van ieders peetoom en peettante, naar de kerk komen om de kinderen te laten dopen.

De pastoor loopt naar de sacristie, neemt de ampullen met olie en het doosje met zout zoals dat bij de doop gebruikt wordt en gaat op weg naar het huis van Henri en Catharina. Het echtpaar Hensen-van Can voelt zich vereerd door het doopbezoek van de pastoor. Die bewondert de twee meisjes en vraagt hoe ze gaan heten.

Het ene meisje wordt naar haar moeder *Catharina* genoemd en het andere *Joanna*. Als de pastoor dat weet, stelt hij de ouders voor dat hij de tweeling bij dit huisbezoek ook wel kan dopen.

Toevallig heeft hij van een nooddoop nog alles wat nodig is bij zich, behalve wijwater en dat zullen ze toch wel in huis hebben, nietwaar? Vrouw Catharina kan dan vanaf haar kraambed ook de doop bijwonen.

Henri kijkt zijn vrouw even vragend aan, maar die roept al direct dat ze graag bij de doop van de tweeling wil zijn. Henri stuurt ogenblikkelijk een buurman er op uit om de vier doopgetuigen te waarschuwen dat ze moeten komen.

12 martij baptizata sunt gemella
filia Catharina et Joanna Habis
et Cvirili Hensen et Catharina van Can
conjugum suscip: J. de neij et
anna, d' andels, pro filia secunda
Matthaeo Hensman et Joanna van

Intussen tilt de vroedvrouw een groot H. Hartbeeld van zijn vierpotige bijzettafel. Ze zet het beeld voorzichtig in een hoek van de kamer op de grond. Op het tafeltje legt ze een wit, kanten kleedje en op aanwijzing van de pastoor stelt ze het tafeltje zo in de woonkamer op, dat Catharina het vanuit haar bed kan zien.

De pastoor spreidt op het kleedje zijn ampullen en doosje met zout uit. Uit een van de zakken van zijn toog haalt de pastoor een opgevouwen stola en doet die om. Henri heeft voor een kommetje met wijwater en een ligustertakje gezorgd.

Als de getuigen aangekomen zijn, begint de pastoor de doopplechtigheid door hardop de voorgeschreven gebeden voor te lezen. Naarmate de doopplechtigheid vordert, neemt het geroezemoes achter de pastoor toe. Hij gaat onverstoorbaar door, maar weet ook zonder om te kijken, dat de hele kamer achter hem langzaam maar zeker volgelopen is, want niemand uit de buurt, die gehoord heeft

wat hier gaande is, wil ook maar iets missen van deze dubbele doop.

Ruim een uur na aankomst bij Henri en Catharina verlaat de pastoor hun huis weer. De mensen zien een rustig wandelende zielzorger op weg naar de pastorie. De pastoor is tevreden. Zonder kraamvrouw of haar man te zeggen waarom hij deze doop bij hun thuis wilde doen en ze dus ook niet onnodig bezorgd te maken, heeft hij de tweeling toch kunnen dopen. Terug in de pastorie vertelt hij Hubertine waar hij geweest is en dat hij de tweeling in hun thuis gedoopt heeft. Zij ziet dat bij de pastoor de rust weer is terug gekomen en vraagt terloops of meneer pastoor misschien zin heeft in een bord karamelpudding met wat verse slagroom. Dat gaat er zoals altijd in als koek. De pastoor gaat daarna het doopboek bij werken, zegt hij. Een kwartier later klinkt vanuit zijn studeerkamer een licht gesnurk tot op de gang.

III Eerstgeboorterecht

De pastoor weet die dag natuurlijk nog niet dat het jaar 1711 op het punt van geboorten een bijzonder jaar voor Eijs zal zijn. Niet alleen Henricus Hensen en Catharina van Kan worden trotse ouders van een tweeling, ook bij het echtpaar Herman Scheijen en Barbara Mertens wordt op de laatste zaterdag in juli dat jaar een tweeling geboren.

In het *Liber baptizatorum, matrimonium et Defunctorum*, dat de pastoor zelf op 14 februari 1698 aangelegd heeft, noteert hij dat het twee jongens zijn en hoe ze heten. Tot zover is er geen verschil met de inschrijving van de meisjestweeling van Hensen-van Kan. In zijn doopboek schrijft de pastoor bij deze jongenstweeling nog iets extra's, letterlijk dit:

Primo genitus Dionysius(...) secundo genitus Jacobus.

Is daarmee vastgelegd dat Dionysius later als oudste zoon de aanspraak op de boerderij kan bewijzen vóór zijn tweelingbroer Jacobus? Of is er een andere reden dat de pastoor bij

de geboorte van jongens wel vermeldt wie de eerstgeborene van de tweeling is en bij een tweeling van meisjes volstaat met de vermelding dat het een tweeling is?

Voor zijn goede humeur die middag en de rest van de dag is het maar goed, dat de pastoor dan niet kan weten, dat Joanna van de tweeling van Hensen-van Kan wel de doop van haar broertje Caspar nog meemaakt, maar dat hij voor Joanna, net 12 jaar oud, een engelenmis zal moeten doen op 6 januari 1722.

De dood van hun zoon Caspar op 31-jarige leeftijd zal zijn moeder Catharina Hensen-van Kan tot het eind van haar leven bezig houden. Maar dat is een verhaal apart voor een andere keer.

IV Onderscheiden soorten kinderen

De opvolger van pastoor Joannes Theodorus Duckweiler, zoals hij zichzelf voluit noemt in officiële stukken, treedt 1739 in functie en heet Joannes Wilhelmus Sebastianus Schutgens. Hij zal iets doen aan een probleem waar Duckweiler vaak over nadacht, maar nooit een definitieve oplossing voor bedacht.

Dat probleem heeft ook met geboorten te maken. Specifiek om de geboorte van een kind waarvan de vader of moeder onbekend is of de moeder ongehuwd. De vondeling was daarbij van de buitencategorie.

Vondeling

Onder pastoors begin 1700 en later is bekend, dat het in Wittem, Mechelen of Eijs bij de doop van een vondeling zonder briefje met zijn/haar lange tijd gebruik is, dat de pastoor het kind *van Wittem* als familienaam geeft. Als de vondeling een jongen is, krijgt hij in het doopregister de voornamen *Joannes, Nepomucenus, Wilhelmus*.

Die namen zullen zeker geïnspireerd zijn op die van de patroonheilige van de kerk te Wittem. Minder duidelijk is of de keuze van de voornamen ook verwijst naar de plek van beeltenis van de H. Johannes Nepomuc. Tot

midden 1800 stond zijn beeld net als een vondeling niet in de kerk, maar in een zijgevel aan de buitenkant. Pas later werd het beeld in een zijkapel geplaatst.

Methode Duckweiler:

Een kind waar wel de naam van moeder van bekend is, maar de vader niet, kan op hulp van de pastoor rekenen als de moeder hem vraagt haar kind te dopen. De leer van de kerk staat dat toe. Voorwaarde is wel dat de moeder zelf ook gedoopt moet zijn. In het doopregister wordt dan soms de vader met NN aangegeven of volstaat de pastoor met N alleen.

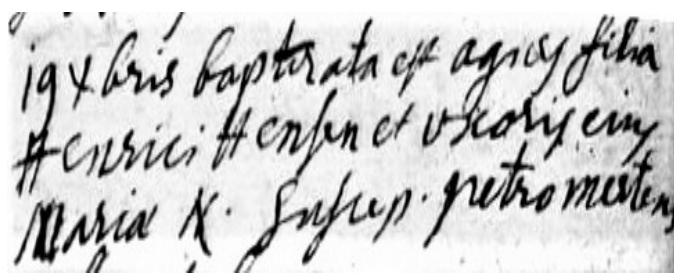
Als een moeder met kind later trouwt, heeft Duckweiler er vaste gewoonte van gemaakt de vader te vragen of hij dat kind wil erkennen. Bijna zonder uitzondering is de bruidegom daartoe bereid als de pastoor heeft uitgelegd dat het voor de rust en harmonie in het gezin altijd beter is dat alle kinderen in ieder geval voor de wet gelijk zijn.

Als geheugensteun voor zichzelf, maar ook voor de opvolgende pastoor, heeft Duckweiler vaker met het idee gespeeld een lijst aan te leggen van gedoopte onechte kinderen. Hij kwam op dat idee, omdat hij een paar jaar geleden aan een bruidegom vergat te vragen of die het kind van zijn aanstaande bruid niet wilde wettigen. Een paar dagen voor de bruiloft merkt hij zijn abuis en besluit dan maar tot een huisbezoek bij de man. De man blijkt niet thuis, maar op het land te zijn. De pastoor loopt al brevierend de weg op naar het land waar de aanstaande bruidegom met paard en ploeg in de weer is. Die is verrast de pastoor te zien als hij aan de kant van de weg paard en ploeg wil keren. Na een kort gesprek kan de pastoor tevreden naar huis lopen. Niemand zal iets achter de toevallige ontmoeting tussen deze ploegende boer en een brevierende pastoor zoeken en de kwestie zelf is tot genoegen van de pastoor geregeld.

Als de ouders getrouwd zijn vermeldt de pastoor dat door achter hun namen *conjugum* of *coniugum* te schrijven. Als daarover geen afdoende zekerheid bestaat, houdt de pastoor

zich strikt aan de hem bekende feiten en schrijft alleen in het doopboek, dat het kind een dochter is van Jacobus N... *et uxoris eius Maria N...* En of Jacobus en Maria coniugum zijn of niet omzeilt hij op die manier.

Ook komt het voor, dat een man de geboorte van een kind aan de pastoor meldt, maar omdat hij niet met de moeder getrouwd is wel haar voornaam noemt, maar uit een zekere kiesheid niet haar meisjesnaam. Ook daar is een duidelijk voorbeeld van in het doopboek van Eijs bij een dochter Agnes:

19 decembris baptisata est Agnes, filia Henrici Hensen et uxoris eius Maria N.

Methode Schutgens:

Dan nu de heel andere aanpak door de opvolger van Duckweiler. Die doet in 1739 afstand van zijn pastoraat in Eijs. Johannes Willem Sebastian Schutgens wordt de opvolgende pastoor. Blijkbaar houdt hij niet van de spitsvondigheden, die zijn voorganger toepaste om aan te geven of een kind van een getrouwd stel was of niet. Hij besluit de registratie van dopen in Eijs heel anders aan te pakken. Zijn werkwijze is meer van zeggen waar het op staat en in dat opzicht redelijk modern. In een ander opzicht zou hij vandaag de dag grote kans lopen van ongeoorloofde discriminatie beticht te worden door zijn manier van registratie van gedoopten. Oordeel zelf.

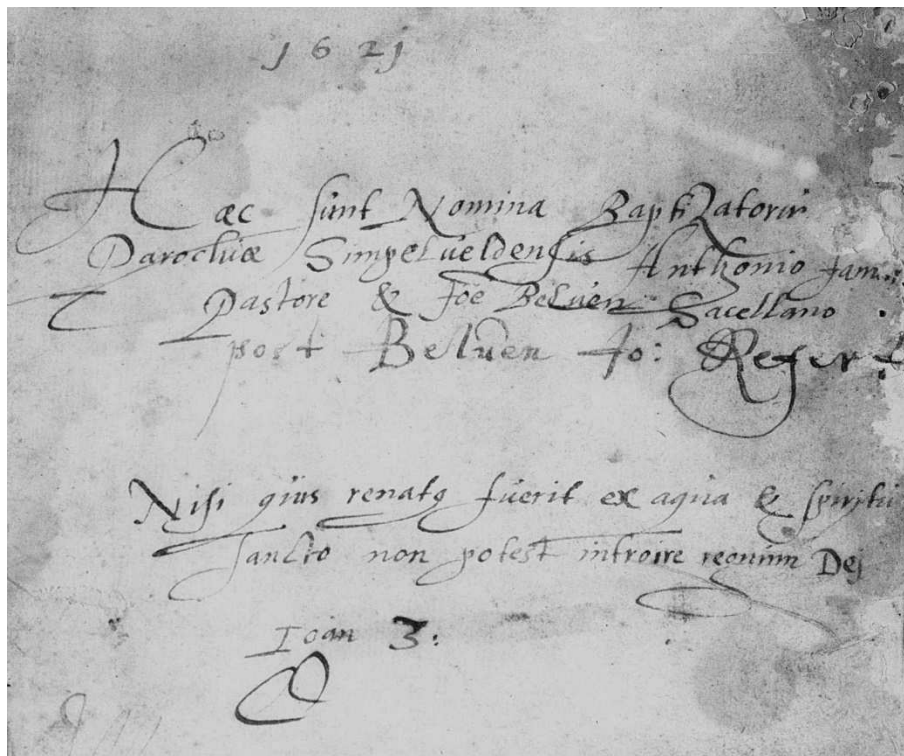
Al in het derde jaar van zijn pastoraat legt hij een boek aan waarin alleen de doop wordt vermeld van kinderen van getrouwde stellen. In dat boek staan dus alleen *Nomina baptizatorum legitimorum*, en zo heet dat boek ook.

Verder maakt hij een index van afkortingen en een verklaring wat elke afkorting betekent

Naamgeving in de Katholieke Kerkboeken van Simpelveld

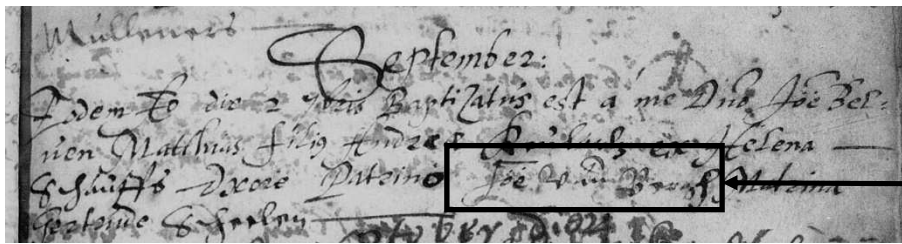
Door: Marco Starmans

In 1811 is in Nederland de burgerlijke stand ingevoerd. Dit was de opvolger van de registratie van geboortes huwelijken en sterfgevallen tijdens de Franse overheersing. Voor 1811 werden dopen huwelijken en sterfgevallen in Limburg genoteerd door de pastoor van de parochie. Dit deed hij in doop-, huwelijks en overlijdensboeken. In Simpelveld is de eerste pastoor die dit heeft gedaan *Antonius Jamar* samen met kapelaan *Joannes Beluen* (figuur 1) in 1621.

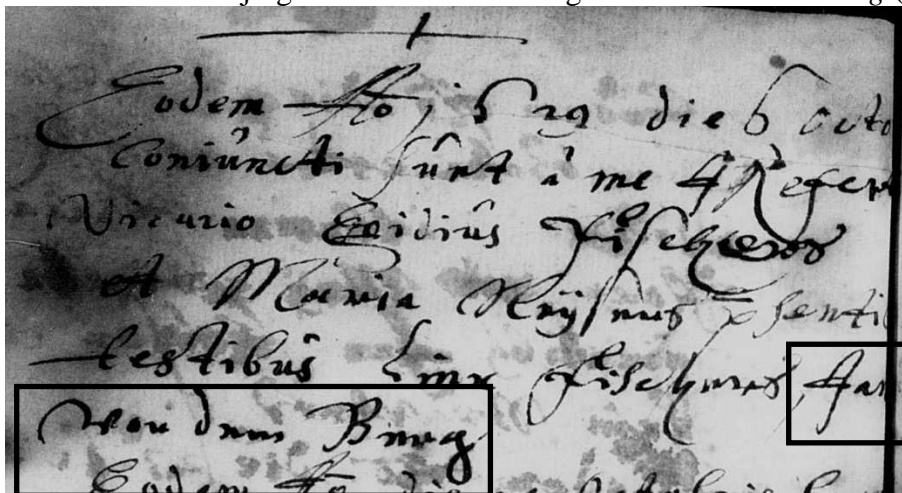
Figuur 1: eerste pagina uit het doop- en trouwboek van Simpelveld uit 1621

In deze tijd sprak de bevolking voornamelijk dialect en in uitzonderingen Nederlands. Mensen konden niet of nauwelijks schrijven en ze wisten dus niet hoe hun voor- en achternaam op papier eruit zag. De pastoor had dus de vrije hand naar eigen eer en geweten de naam aan het papier toe te vertrouwen. Maar dat stelde de pastoor ook voor een moeilijke opgave. De gesproken naam moest toch worden genoteerd en dat leverde soms verschillende vormen van dezelfde naam op. Sterker nog, de pastoor latiniseerde namen vaak. Zo wordt vaak *Joe(s)* (een afkorting voor Jo[ann]es) als gelatiniseerde voornaam genoteerd. De werkelijke naam kon dan of *Jan* of *Hans* zijn. Gelukkig zijn de notities niet allemaal consequent in het Latijn geschreven, zodat we van sommige plaatsgenoten de werkelijke naam weten. Zo wordt op 2-9-1625 *Matthias Keularts* gedoopt. Als doopgetuige treedt onder andere *Joannes van de Bergh* op (figuur 2).

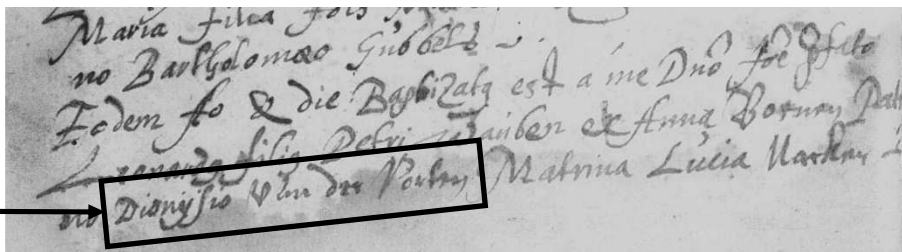
Figuur 2: Joannes van den Bergh als doopgetuige

4 jaar later op 6-10-1629 is hij getuige bij het huwelijk van Egidius Fischers en Maria Neysgens. Daar is zijn naam niet in het Latijn geschreven en staat er gewoon *Jan van de Berg* (figuur 3).

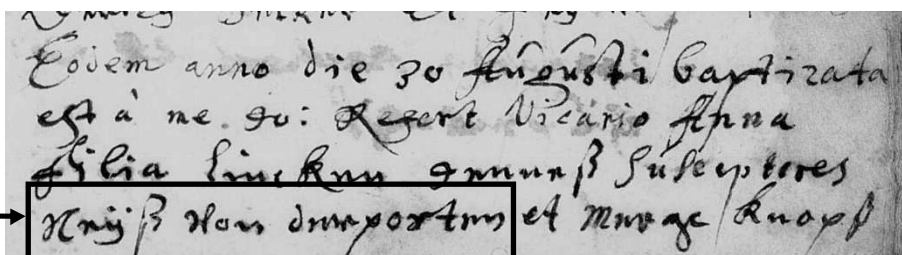
Figuur 3: Jan van de Berg als huwelijksgetuige

Vaak is het duidelijk welke roepnaam gelatiniseerd is. Zo wordt *Peter*, *Petrus* en *Leo*, *Leonardus*. Maar welke naam zou er worden bedoeld met *Dionisius*, zoals de doopgetuige in figuur 4 bij de doop van *Leonardus Wauben* op 19-11-1621?

Figuur 4: Dionisius van der Porten als doopgetuige

Ook hier biedt de inconsequentie van de kapelaan uitkomst, want op 30-8-1628 is *Dionisius* of *Neijs*, zoals hij in werkelijkheid wordt genoemd, weer doopgetuige, nu bij de doop van *Anna Dennes* (figuur 5).

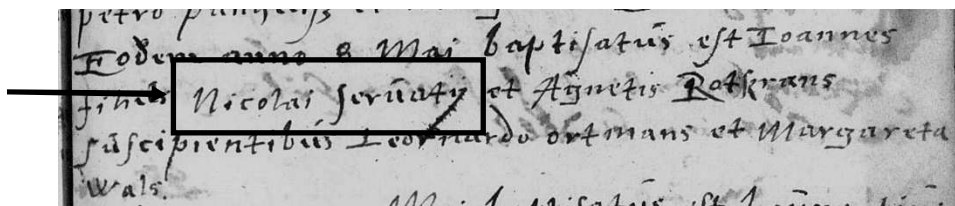

Figuur 5: Neijs von der Porten als doopgetuige

Door een beetje puzzelwerk kan zo elke gelatiniseerde voornaam tot zijn Limburgse tegenhanger worden herleidt:

Wilhelmus	Wiel of Willem,
Petrus	Piet of Peter,
Joannes	Jan of Hans,
Leonardus	<i>Lei</i> of Leo,
Jacobus	<i>Kuëb</i> of Jacob,
Hubertus	<i>Hub</i> ,
Dionisius	<i>Niës</i> ; enzovoort

Helaas blijft het daar niet bij, want de pastoor latiniseerde ook achternamen. Wat te denken van de doop van *Joannes Servatii* op 8-5-1648 (figuur 6), zoon van *Nicolaus Servatii* en Agnes Rotkrans. *Servatii* is in het Latijn de tweede naamval van *Servatius* en betekent zoveel als [zoon] van *Servatius*.

Figuur 6: Nicolaus Servatii als vader

Duidelijk is dat *Servatius* niet de werkelijke achternaam is. Maar hoe luidt deze dan? De werkelijke naam is *Vaessen*. Dit betekent zoon van *Vaes* en *Vaes* is *Servatius* in het Latijn. Nicolaus sprak dit waarschijnlijk op z'n Limburgs uit als *Voassen*. En de pastoor had erg veel moeite dit goed te noteren. Zo worden de kinderen van Nicolaus en Agnes bij hun doop achtereenvolgens als Maria Faessen, Mattheus Faesen, Joannes Servatii, Gertrudis Voesen, Nicolaus Vauus, Franciscus Voesen, Jacobus Voesen, Agnes Vaesen, Thys Voesen en Jacobus Lambertus Vaas opgeschreven.

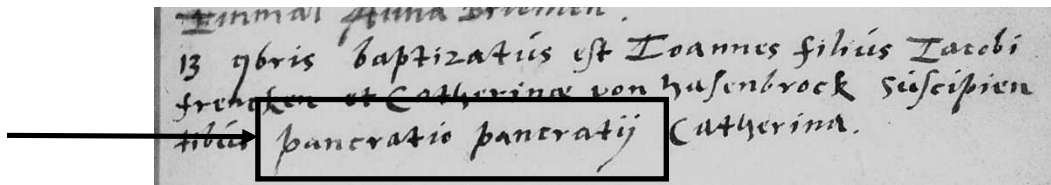
Er zijn nog veel meer namen waar de pastoor en kapelaan veel moeite mee hadden:

Bouwer wordt geschreven als Bour, Boer, Baur, Bauur en Bauwr,
Boellens wordt geschreven als Bullens, Bellens en Beellens
Halfass wordt geschreven als Haelfasz, Halfas, Haltfaz, Haltvast en Haupwass
Vincken wordt geschreven als Fincken, Finken, Winken en Winkes
Maessen wordt geschreven als Mees, Mess, Meesen, Meez en Meezen
Enzovoort

Naamgeving was dus niet eenduidig, maar met enig voorstellingsvermogen zien we in al deze notaties dezelfde achternaam en kunnen we personen identificeren. Bij Latinisering lukt dit tot op zekere hoogte ook

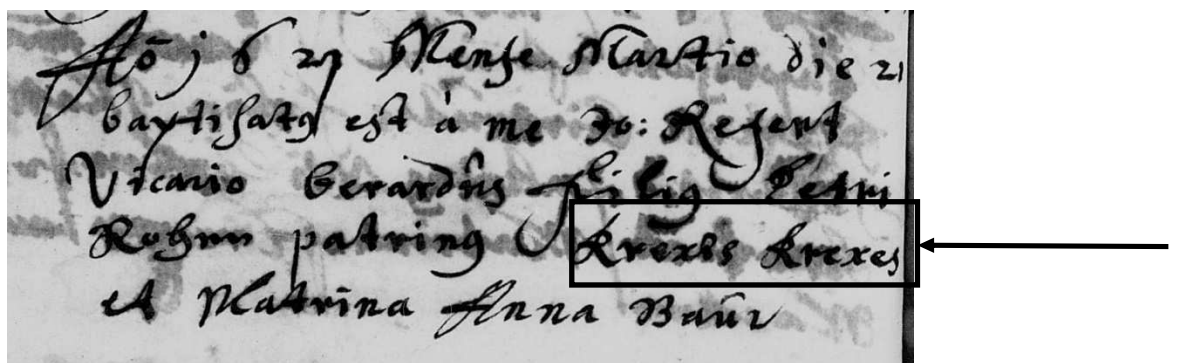
Petri betekent zoon van Petrus, dus Petersen
Francisci betekent zoon van Fransiscus, dus Fransen
Huberti betekent zoon van Hubertus, dus Hupperts
Coci betekent zoon van Kok, dus Koecks
Egidii betekent zoon van Egidius ofwel Gilles, dus Gillissen
Michaelis betekent zoon van Micael ofwel Giel, dus Gielen
Dionisii betekent zoon van Dionisius ofwel Neijs, dus Neijssen of Niesen

Ik wil afsluiten met de naam die mij de meeste hoofdbreken kostte, namelijk *Pancratius Pancratii*. Deze persoon komt een aantal keren voor als doopgetuige, onder andere bij de doop van Joannes Frencken in 13-11-1634 (figuur 7).

Figuur 7: Pancratius Pancratii als doopgetuige

Ik had bijna de moed opgegeven om deze in zijn geheel gelatiniseerde naam te achterhalen, totdat ik een doop in 1627 tegenkwam. Op 21-3-1627 wordt *Gerardus Rohen* gedoopt (figuur 8). Daar komt *Pancratius Pancratii* als doopgetuige voor, maar in zijn niet gelatiniseerde vorm: *Krexes Krexes*.

Figuur 8: Krexes Krexes als doopgetuige

Nu is *Krexes Krexes* ook geen alledaagse naam en het is duidelijk dat de pastoor er ook veel moeite mee had. Toch was dit het laatste zetje dat ik nodig had om de echte naam te achterhalen, want deze luidt *Krets Cretzis*.

Gelijk in de dood, ongelijk in het leven:

verhalen van Afro-Amerikanen bevrijdingssoldaten en hun kinderen.

Door: Kelly Krijntjes,

spreker van de lezing: *Niet van hier; Kinderen van gekleurde bevrijders op 12 november 2019*

In de afgelopen jaren is er steeds meer aandacht gekomen voor de schaduwkant van onze geschiedenis. Dit geldt ook voor de Tweede Wereldoorlog en de Bevrijding. Door de globalisering en het multiculturele karakter van onze samenleving is ons beeld van de Tweede Wereldoorlog na 75 jaar genuanceerder en veelzijdiger dan in de naoorlogse decennia. Dit heeft mogelijk gemaakt dat 75 jaar na de beëindiging van de Tweede Wereldoorlog voor het eerst een Afro-Amerikaanse bevrijdingssoldaat, Matthew Southall Brown, als eregast aanwezig mocht zijn bij de officiële nationale start van de festiviteiten rond 75 jaar Vrijheid.

Matthew Brown (1922) was bijna 21 toen hij slaagde voor de Cuyler Beach High School. Hij wilde dominee worden. Op 3 februari 1943 werd hij echter opgeroepen voor militaire dienst. Na een training in Fort Benning, Georgia, vertrok hij op 19 januari 1944 naar Europa. Matthew maakte in Normandië deel uit van een unit die de *Balloon Barrage bataljon* op de stranden van Normandië ondersteunde. In maart 1945 trok hij als lid van de 9e divisie, 60e regiment, company E via België als *Negro Infantry volunteer* Duitsland in.

Het bezoek van Brown aan Nederland en aan de Amerikaanse Begraafplaats in Margraten is een bekroning op het werk van Mieke Kirkels. Zij is 10 jaar lang bezig geweest met een onderzoek naar de segregatie in WOII, de geschiedenis van de Afro-Amerikaanse soldaten in het Amerikaanse Bevrijdingsleger en de kinderen die zij verwekt hebben gedurende de bevrijdingsperiode in Limburg. In 2008, vooruitlopend op de viering van 65 bevrijding, startte in Nederland een landelijk project 'Erfgoed van de oorlog – ooggetuigen verhalen'. De heemkunde organisatie van de gemeente Margraten Samenwerkende Heemkunde Organisaties Margraten (SHOM), besloot aan het project deel te nemen. De intentie was vast te leggen wat het destijds voor de boeren in de regio had betekend, om van de ene dag op de andere hun vruchtbare akkers te zien veranderen in een gigantische oorlogsbegraafplaats. Mieke Kirkels legde deze verhalen vast in het boek *Van boerenakker tot soldatenkerkhof*. Tijdens dit onderzoek vertelden de boeren hoe er destijds, dag in dag uit, honderden Afro-Amerikaanse soldaten als grafdelvers aan het werk waren geweest.

Dit was aanleiding voor Mieke om haar onderzoek uit te breiden. Uiteindelijk vond ze één van de Afro-Amerikaanse soldaten die als grafdelver in Margraten aan het werk was geweest, Jefferson Wiggins. Jefferson Wiggins was 16 jaar toen hij in zijn woonplaats Dothan werd geronseld om met het Amerikaanse leger naar Europa te vertrekken. Voor Wiggins betekende het leger een ontsnapping. Niet alleen aan een armoedig leven zonder enig perspectief, maar vooral aan het racisme dat hij niet langer meer wenste te verdragen.

In het najaar van 1944 werd de unit van de Quarter Master Service Company (QMSC-kwartiermakers), waarvan hij de first sergeant was, naar Nederland gestuurd. Daar werkte hij wekenlang, dag in dag uit, als grafdelver op de Amerikaanse begraafplaats die in Margraten werd aangelegd. Het was een moeilijke tijd.

Troops Of 3136 Quartermaster Service
Company Digging Graves At Margraten

Toen Wiggins in september 2009 ter gelegenheid van 65 jaar bevrijding een lezing gaf in het Centre Céramique in Maastricht was hij onthutst toen hij merkte dat nagenoeg niemand weet had van de strikte rassenscheiding, die destijds het Amerikaanse bevrijdingsleger in twee organisaties had opgedeeld. Hij achtte het zijn plicht ten opzichte van de circa 200 mannen van zijn voormalige unit, om zijn herinneringen aan de drie jaar die hij had doorgebracht in het gesegregeerde leger te delen. Die herinneringen zijn vastgelegd in het boek *Van Alabama naar Margraten – herinneringen van grafdelver Jefferson Wiggins* (Mieke Kirkels, 2014).

“We were black Americans, detailed to bury white Americans. But in our lifetime, we couldn’t eat in the same mess hall or go to the same social clubs. And yet, we could bury them. In life, we couldn’t associate with them. The ultimate irony was that in their most sacred moment –the moment of death - we were given the most sacred task.” – fragment van de speech die Jefferson Wiggins gaf in het Centre Céramique.

Het Amerikaans bevrijdingsleger was een gesegregeerd leger. Er heerste een strikte rassenscheiding en de troepen waren verdeeld in twee aparte organisaties, de servicetroepen bestaande uit zwarte Amerikanen en de fronttroepen en gevechtseenheden bestaande uit enkel witte Amerikanen. Onderdelen van de servicetroepen waren de Quartermaster Truck Companies, Rail head Companies, Laundry Companies, Bakery Companies etc. Een verscheidenheid aan taken werd door deze servicetroepen uitgevoerd. Zij zorgden voor brandstof voor tanks en trucks, voor

reparaties aan voertuigen, koken in veldkeukens, schoenreparaties, het delven van graven, het bewaken van krijgsgevangenen, vervoer van benzine, kerosine, diesel, smeerolie en het bezorgen van munitie bij soldaten aan de frontlinies en nog veel meer.

Eind december 1944 zag de legerleiding zich genoodzaakt om het beleid van rassenscheiding in het leger tijdelijk te doorbreken. Na D-day, en zeker na de Slag om de Ardennen, was er een tekort aan infantristen ontstaan doordat zoveel gesneuveld waren. De leiding van het US Army constateerde dat er een dringende behoefte was aan vervangers voor de gesneuvelde infanteristen. Ofschoon zwarte soldaten geen gevechtsfuncties mochten uitoefenen (op enkele uitzonderingen na) was het nu hard nodig. Na overleg van de legerleiding met general Eisenhower werd op Kerstdag 1944 besloten een groot aantal getrainde zwarte Amerikaanse soldaten in te zetten bij de infanterie. Na een uitgezonden oproep voor vrijwilligers meldden zich ruim 5000 zwarte Amerikaanse soldaten. Zij werden van hun taken ontheven om na een training bij afzonderlijke onderdelen van gevechtsunits ingedeeld te worden. Voor het eerst tijdens WOII ontstonden gemixte units. Toch bleef er een mate van ongelijkheid en discriminatie bestaan. Zo moesten de zwarte soldaten hun insignes bedekken, zodat witte soldaten niet hoefden te vrezen dat ze orders zouden kunnen krijgen van zwarte soldaten.

De rassenscheiding duurde voort ten tijde van de bevrijding. Zuid-Limburg werd als eerste bevrijd in 1944, maar door de mislukte Operation Market Garden stokte de opmars van het bevrijdingsleger al snel in Midden-Limburg. Pas in maart 1945 werd heel Limburg bevrijd. In Zuid-Limburg waren de bevrijdingsfeesten dus al losgebarsten terwijl de rest van Limburg nog leed onder de oorlog. De Afro-Amerikaanse soldaten waren uitgesloten van de drukbezochte feestelijkheden die, net als danszalen en bioscopen for whites only waren. De legerleiding hield daar strikt toezicht op om rellen tussen wit en zwart te vermijden. De uitbundige bevrijdingsfeesten onderstreepten nog eens de superioriteit van de witte soldaten.

Hoewel de zwarte soldaten dus niet mee mochten doen aan de festiviteiten raakten, zoals zoveel Amerikaanse bevrijders, veel van deze soldaten bevriend met een meisje uit het dorp. De intimiteiten varieerden van onenightstands tot verliefdheden, en sommige stellen traden zelfs in het huwelijk. Het waren uitbundige tijden van opluchting, dankbaarheid en viering. De Rooms-katholieke kerk probeerde dit uitbundige gedrag aan banden te leggen, maar het mocht niet baten.

*“Op een zondagmorgen maakt de pastoor zich op de preekstoel enorm boos over het onzedelijke gedrag dat hij waarneemt. In donkere hoekjes rond de kerk wordt gevreeën, zelfs tegen de kerkdeur aan. Hij roept de ouders op hun dochters thuis te houden. De waarschuwing landt niet overal. Dat blijkt later, als in het dorp enkele zwarte bevrijdingskinderen geboren worden.” – citaat van Harrie Rouvroye uit Elsoo (*Kinderen van Zwarte Bevrijders, Mieke Kirkels 2017, p. 93*)*

Naar schatting werden er tijdens de bevrijdingsperiode tussen 1945 en 1946 zo'n 8.000 bevrijdingskinderen geboren, waarvan er zo'n 70 kinderen van Afro-Amerikaanse soldaten waren. Trudy Habets (geboren op 24 september 1945) is waarschijnlijk het resultaat van een one night stand na afloop van een van de bevrijdingsfeesten die de Afro-Amerikaanse soldaten zelf organiseerden in Retersbeek. Vanwege problemen in het gezin werd Truusje vlak na haar geboorte door toedoen van de kindbescherming ondergebracht in katholieke meisjesinternaat van de Zusters van het arme kindje Jezus in Simpelveld. In het tehuis woonden naar schatting vijfhonderd meisjes, maar zij was de enige met een afwijkend uiterlijk. Sommige nonnen noemden haar een missiekindje en ze had er een hekel aan wanneer ze aan haar kroeshaar voelden. Hierdoor haatte ze de missie spaarpot die in de hal van het internaat stond. Andere kinderen in het tehuis noemden haar stiekem 'neger'.

mevrouw Lamers die de naam Truusje veranderde in Trudy.

Toen ze tijdens een biologieles op school hoorde ze over de bloemen en de bijtjes, wees een van de nonnen haar na de les er nog eens extra op dat zwarte meisjes in het bijzonder moesten opletten. Zij zouden eerder problemen hebben dan witte meisjes. Daar moest ze het mee doen, maar het maakte haar wel angstig voor haar eigen gedrag. Ze dacht dat ze om die reden bij groepsuitjes in het midden van de groep moest lopen en dat men haar speciaal in de gaten hield.

Na de lagere school bezocht Truusje de huishoudschool, tegenover het internaat. Na enige tijd werd ze inwonend dienstmeisje bij het doktersgezin Lamers in Schaesberg en in de avonden volgde ze de modevakschool. Het was een hele opluchting dat ze op haar zeventiende ‘de gevangenis’, zoals ze het internaat altijd had ervaren, kon verlaten. Ruim vier jaar woonde ze heel gelukkig bij het gezin in Schaesberg en het was

Haar afwijkend uiterlijk bezorgde haar ook moeilijkheden bij het solliciteren:

“Bij het solliciteren naar banen voor welzijnswerk voor minderheden was ik altijd of te zwart of te wit. Ik werd meestal in de “zwarte” hoek gezet.” – citaat van Trudy Habets (*Kinderen van Zwarte Bevrijders*, Mieke Kirkels 2017, p. 138). Uiteindelijk schoot Trudy het tot docente aan een HBO-opleiding voor maatschappelijk werk.

Helaas hebben veel van deze Afro-Amerikaanse bevrijdingskinderen vergelijkbare ervaringen moeten doormaken in hun leven. Velen hebben het niet makkelijk gehad. Huub Scheepers (†14 januari 2016) was het eerste bevrijdingskind dat, na 70 jaar zwijgen, vertelde hoe het was om als een kind van een zwarte bevrijder in Limburg op te groeien. Zijn verhaal leidde tot het oral history project ‘Kinderen van zwarte bevrijders’, gevolgd door het gelijknamige boek, (Mieke Kirkels, VanTilt april 2017)

De rode draad van het hele verhaal is de rassenscheiding, discriminatie en de onwetendheid hierover. Maar weinig mensen weten dat uiteindelijk 900.000 Afro-Amerikanen deelnamen aan de bevrijding van Europa. De discriminatie in Amerikaanse leger werd pas afgeschaft na WOII in 1948, maar het duurde decennia voordat het beeld van de witte Amerikaanse bevrijder kantelde. Pas in 1997 ontvingen 7 Afro-Amerikaanse veteranen – 6 van hen postuum- in 1997 de *Congressional Medal of Honor* voor hun verdiensten tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Een algemeen gezegde onder historici is dat geschiedenis wordt geschreven door de winnaars en zelden door verliezers. Datzelfde geldt voor de geschiedenis van de Afro-Amerikaanse soldaten in het Amerikaans bevrijdingsleger. De Amerikaanse militaire historici vergaten in hun geschiedenis van tijdens en na de Tweede Wereldoorlog, dat fronttroepen niet kunnen functioneren zonder servicetroepen. Journalisten, geaccrediteerd door het US Army om mee te gaan naar Europa, waren verboden om verslag te doen van verrichtingen van zwarte troepen. Maar enkele van deze soldaten hield een dagboek bij tijdens hun tijd in Europa – velen waren nagenoeg analfabeet toen ze het leger ingingen. Daarnaast waren veteranenorganisaties *for whites only*. Zelf mochten ze in de naoorlogse tijd geen organisaties oprichten, waardoor ze ook geen ervaringen konden uitwisselen

of herinneringen ophalen met hun medesoldaten. Hun familieleden waren daarnaast over het algemeen niet geïnteresseerd of in staat te begrijpen wat er zich in het verre Europa had afgespeeld. Al deze redenen zorgden ervoor dat veel van de verhalen van deze Afro-Amerikaanse soldaten verloren raakten.

De naoorlogse euforie en de wederopbouw van ons land hield het bestaande beeld van de witte soldaten in stand. In ons land werd ademloos gekeken naar *Saving Private Ryan* – een oorlogsfilm waarin geen enkele zwarte soldaat voorkwam – terwijl het voornamelijk Afro-Amerikaanse soldaten waren die operatie *Overlord* vanuit Engeland hadden voorbereid. Tijdens de ceremonie op Memorial Day 2015 op de Amerikaanse begraafplaats in Margraten werd pas voor het eerst in 70 jaar in een speech stilgestaan bij de rassenscheiding in het Amerikaanse leger tijdens WOII. Het was de toenmalige Amerikaanse Ambassadeur Timothy Broas, die de aanwezigen vertelde over de zwarte Amerikaanse grafdelvers die de gesneuvelde soldaten de laatste eer bewezen.

Dankzij de publicaties van Mieke Kirkels is er steeds meer aandacht gekomen voor de onderbelichte geschiedenis van deze Afro-Amerikaanse bevrijdingssoldaten en de verhalen van hun kinderen. Door de onderzoeken zijn er ook steeds meer vraagstukken naar boven gekomen waardoor blijvend onderzoek noodzakelijk is. Tijdens haar onderzoek over de graven in Margraten kwam Mieke Kirkels erachter dat op de *Headstone and Internment Recordslijst* met namen van de graven, die de *American Battle Monuments Commission* verstrekke, sommige graven een Racecode 2 hadden. Toen ze navroeg waar die code voor stond kwam ze erachter dat Racecode 2 duidt op Afro-Amerikaanse soldaten. Omdat verschillende organisaties in Nederland en de Verenigde Staten belangstelling hebben voor de verhalen van de Afro-Amerikaanse soldaten die zijn begraven in Margraten, werd historicus Sebastiaan Vonk door Mieke Kirkels gevraagd om een werkljst met namen op te stellen. Het aantal dat tot nu toe is gevonden, is 172.

Sebastiaan Vonk is momenteel bezig met een onderzoek naar deze 172 soldaten en de verwachting is dat komend jaar het boek verschijnt. Daarnaast is kortgeleden de website Blackliberators.nl de lucht in gegaan. Deze website is een digitaal le(e)sboek dat de opgetekende verhalen van de Afro-Amerikaanse soldaten en hun kinderen bundelt. Belangrijk onderdeel van de website is de Digischool. De werkvormen in dit lesboek zijn op een bijzondere en creatieve wijze ontwikkeld door de geschiedenisdocenten Julian Bruinse en Rick Moermans.

De geschiedenis van de Afro-Amerikaanse bevrijdingssoldaten en de verhalen van hun kinderen is lange tijd, al dan niet onbewust, onbekend gebleven, waardoor het verhaal van de Tweede Wereldoorlog onvolledig bleef. Dankzij de inspanningen van de laatste jaren hebben we het gat in de historie gelukkig wat kunnen dichten, maar er blijven nog genoeg verhalen over die het verdienen om verteld te worden.

In Memoriam

Maedje va Booches

Elly Coenen-Vaessen

Door: André Weijers

Te midden van de alles overheersende Corona-pandemie komt op 11 april j.l. het droevig bericht in de pers dat oud-burgemeester Elly Coenen-Vaessen op 8 april in Heerlen is overleden, op 88-jarige leeftijd. 'Gewaardeerd om haar rechtlijnigheid, gevoel voor humor en overtuigingskracht, maar verguisd om haar emancipatiestrijd', schreef De Limburger bij haar afscheid als burgemeester van Nuth in 1997.

Geboren te Bocholtz in 1928, begon haar loopbaan in het onderwijs. Ze gaf les op huishoudscholen in Kerkrade, voordat zij in 1955 verhuist naar Zuid-Holland. Daar begon haar politieke en bestuurlijke carrière. Naast het werk als diëtiste, was zij jarenlang gemeenteraadslid en wethouder te Maassluis. In 1978 neemt Elly, als actief lid van de VVD, zitting in de Provinciale Staten van Zuid-Holland.

Maar in 1986 komt zij terug naar haar geliefde Limburg, en mooie Bocholtz. Om burgemeester te worden in Nuth, toen nog een zelfstandige gemeente in de Oostelijke Mijnstreek. Was van 1986 tot aan haar pensioen in 1997 de eerste vrouw in het ambt van burgemeester in Zuid-Limburg. In de overlijdensadvertentie van de nieuwe gemeente *Beekdaelen*, waarin Nuth in 2019/2020 is opgegaan, wordt Elly Vaessen omschreven als 'een krachtig bestuurder, die zich kenmerkte door een persoonlijke en hartelijke bejegening in de omgang met burgers, bestuurders en ambtenaren'.

Kan dit volmondig beamen, nadat ik in 1986, kort na haar aantreden als burgemeester voor het eerst persoonlijk kennis maak voor een interview. Het word een openhartig, boeiend en lang gesprek tussen twee Bocholtse dorpsgenoten. Waarin zij, als trots maedje va Bo0ches, haar afkomst niet onder stoelen of banken steekt. Het hele interview werd in het *Kwartaal/magazine GeulRand* - januarinumnummer 1987 - gepubliceerd, onder de kop: 'Mevrouw de Burgemeester van Nuth', dat hieronder in een verkorte versie staat afgedrukt.

Welten, 12 april 2020
André Weijers

De mening van anderen

Dit laatste beamen volmondig de heren Janssen, psycholoog, lid van de tweemansfractie PvdA/PPR en Lenoir, directeur MAVO, fractieleider van de gelijknamige fractie en oppositiepartij in de raad. Wij vroegen hun mening over het functioneren van „mevrouw de burgemeester”.

Janssen: „Zij is een vrouw die haar zaakjes weet. Zij komt over als een autoritair-ingestelde haaibaai in de goede betekenis van het woord. Zij gaat er met volle energie tegenaan en is dienstbaarder in haar ambt dan haar voorganger, die meer een carrière drang had”.

Lenoir: „Zij werkt hard, maar dramt af en toe door. Ze is nog geen jaar in functie en ik betwijfel of zij wel voldoende door heeft wat er in Nuth leeft, omdat zij niet altijd rekening houdt met wat er in de raad wordt gezegd. Wordt de raad wel voldoende gerespecteerd? Uit de krant moeten raadsleden lezen wie er een koninklijke onderscheiding heeft gekregen. Zij geeft perskonferenties waarover de raad niet of nauwelijks wordt geïnformeerd”.

Hebt U tenslotte nog een speciale nieuwjaarswens voor 1987?

Ja, daar overvalt u mij een beetje mee. Ik hoop dat de mens het geluk krijgt wat hij anderen graag toewenst en dat ook voor zichzelf krijgt. In het woord „geluk” zit ook een beetje liefde dat je anderen niet misgunt.

De juf op de praatstoel. Mag ik dit interview zo kenschetsen?

Ja, dat mag u zo zeggen. Want juf ben ik ook geweest. ■

André Weijers

Mevrouw de Burgemeester van Nuth

Alsof de tijd heeft stilgestaan spreken oudere mense in Bocholtz nog vol ontzag en onderdanigheid over „de Madam vaan de Noaveres” (boerderij Overhuizen). Zij hebben het dan over de moeder van de huidige „mevrouw de burgemeester” van de gemeente Nuth.

Elisabeth, Francisca, Maria Coenen-Vaessen werd in 1932 te Bocholtz geboren als telg uit een vooraanstaand boerengeslacht: haar familie speelt al vele jaren een vooraanstaande rol in het politieke en kulturele leven van het dorp en daarbuiten. Zelf maakte zij een bliksemcarrière als politica die resulteerde in de benoeming tot burgemeester van Nuth per 1 februari 1986.

Een openhartig interview met mevrouw Elly Coenen-Vaessen.

Proficiat.

Hedenochtend las ik in de krant dat u een hoge onderscheiding ontvangen hebt van uw partij. Wat is dit precies voor een onderscheiding?

Wij hebben een vereniging binnen de VVD waarvan alleen gekozen bestuurders van gemeenten en provincie lid kunnen worden, dus staten- en raadsleden. Veertien jaar geleden ben ik lid geworden. Zes jaar was ik sekretaris en twee jaar voorzitter van deze vereniging. Afgelopen weekeinde ben ik afgetreden en heb toen uit handen van VVD-voorzitter Jan Kamminga de Thorbeckepening ontvangen van de partij, en van de Vereniging van Staten- en Raadsleden ben ik erelid geworden.

Hebt u ook nog andere landelijke functies in uw partij?

Ik ben hoofdbestuurder, maar ik ben ook lid van de partijraad geweest. Verder heb ik in heel veel commissies zitting gehad en zit nog steeds in verschillende commissies. De meeste hiervan zijn adhoc-commissies.

Limburg heeft niet veel VVD-burgemeesters?

Nee, dat klopt. Momenteel zijn er slechts vijf.

Overzee

Wilt u in het kort uw levensloop schetsen?

Ik heb na mijn middelbare school een lerarenopleiding gedaan voor landbouwlerares in Posterholt. Daarna ben ik getrouwd, maar het eerste jaar van mijn huwelijk had ik weinig te doen en heb toen nog een opleiding voor diëtiste gedaan in Amsterdam. In Den Haag werkte ik als diëtiste en parttime

GEULRAND

als lerares huishoudkunde in Den Haag. Toen we vijf jaar getrouwd waren, zijn we naar het buitenland gegaan. Eerst hebben wij in Amerika en daarna in Suriname gewoond. Wij kwamen terug omdat mijn man werd teruggeplaatst om in het Europeoortgebied een nieuwe fabriek te bouwen. Dat is nu al weer zo'n twintig jaar geleden.

In Maassluis woonden wij in een nieuwbouwwijk met weinig voorzieningen. Via die buurt kwam ik in allerlei organisaties terecht om de leefbaarheid in de buurt te verbeteren. Er waren weinig of geen winkels, er was geen buurtwerk noch speelgelegenheid voor kinderen.

Inmiddels hadden wij twee opgroeiende kinderen. Van het een kwam het ander en al gauw had ik allerlei bestuursfuncties. Ik was al van thuis uit politiek opgevoed. Mijn vader zat in de gemeenteraad en er werd bij ons veel over politiek gesproken. Het heeft mij ook altijd geïnteresseerd.

Ik werd lid van de VVD omdat ik kritiek had en als je kritiek hebt moet je niet vanaf de zijlijn blijven roepen, maar zelf ook actief worden om daardoor zaken veranderd te krijgen.

Via het lidmaatschap van een plaatselijke afdeling kwam ik op de verkiezingslijsten voor de gemeenteraads- en de provinciale verkiezingen te staan. In de raad werd ik direkt gekozen en in de provinciale staten kwam ik na drie jaar terecht. Van 1978 tot 1981 was ik statenlid. Toen werd ik wethouder in Maassluis en moest daardoor mijn statenzetel opgeven.

Na vijf jaar wethouderschap heb ik de sprong gewaagd om voor de burgemeesterspost in Nuth te solliciteren en daarin ben ik benoemd.

Eigenlijk een schitterende carrière voor een meisje uit Bocholtz?

Ja, ja....

Ik heb heel veel kansen gekregen en heb die ook altijd met twee handen aangegrepen.

Was dat omdat niemand anders dit wilde doen?

Nou, dat geloof ik niet. Ik werd voor dit soort zaken altijd gevraagd en als je het leuk vindt en het op je lijf geschreven staat, dan moet je het doen. Ik ben op dit soort zaken wel altijd kritisch gebleven.

Liberalisme

U komt uit een rooms-katholiek nest en bent grootgebracht op een grote monumentale hoeve, waar het kruis en de ploeg het leven bepaalden. In hoeverre heeft u met dit verleden gebroken en bent u een andere ideologische koers gaan varen?

Ik heb helemaal niet met het verleden gebroken. Ben nog altijd rooms-katholiek, maar niet meer in het oude systeem van twee keer op zondag naar de kerk, naar de mis en het lof.

Ik ben zeer zeker wel nog belijdend katholiek, ook in ons gezin.

Als u zegt dat ik politiek een andere koers ben gaan varen, dan is dat wel zo. Mijn vader was actief lid van de KVP, nu het CDA,

maar ik voel me zéér thuis bij het liberalisme, omdat dat mij meer geestelijke vrijheid geeft. Ik ben iemand die zelf wil bepalen wat te doen.

Begrijpt men dit in uw familie en wordt u dit in dank afgenomen?

In het begin niet. Men heeft dit zeker vaak gezien als het verloochenen van het nest. Achteraf heb ik met mijn vader hierover hele discussies gevoerd, en diep in zijn hart is hij ook een liberaal.

Ik zeg wel eens, als een katholiek emancipeert dan wordt hij een liberaal!

Wat was de oorzaak van uw ommezwaai?

Ik zat negen jaar op een kostschool en daar was de geestelijke vrijheid natuurlijk heel erg klein. Men moest altijd alles doen wat de zusters zeiden en daar zag ik niet altijd de zin van in. Ik werd een dwarsligger en dwarsloper. Verdwaalde nogal eens uit de rij, met de zusters vóór- en achterin, als wij gingen wandelen.

Ik kon het niet verdragen dat ik geen vrije ruimte had, en dat is de basis geweest voor mijn politieke keus.

Het was dus een vorm van verzet dat u een liberaal-ideologische koers ging varen?

Ja, zeer zeker.

Nu ook trek ik deze keuze konsekwent door met betrekking tot geestelijke waarden zoals abortus-kwesties.

Je moet zorgen dat het individu sterk wordt en zelf beslissingen kan nemen. Daar dien je voorwaarden voor te scheppen. Dat wil echter niet zeggen dat alle mensen daar rijp voor zijn. In sommige gevallen zul je de verantwoordelijkheid met anderen moeten delen.

U zult het dan best moeilijk hebben met de gezinsideologie van het CDA?

Och, moeilijk. Ik respecteert het als zijnde hun zaak. Als het maar niet zo is dat dit ook mijn mening moet zijn.

De Kerk

Voelt u zich thuis in „de kerk van Gijsen”?

Ja, maar ik noem het niet de kerk van Gijsen. Want de kerk van Gijsen is niet wat ik mij als super-ideaal stel. Ik denk dat men niet alsmaar anderen moet voorschrijven hoe ze moeten leven en denken. Dat vind ik erg moeilijk te aksepteren. Ik wil geestelijke vrijheid om op mijn manier en met mijn gezin het geloof te belijden.

Als het geloof alleen iets is dat in de kerk moet gebeuren dan is het natuurlijk een verkeerd iets. Er zijn heel wat mensen die goed gelovig zijn en dat ook uitstralen. Juist doordat zij vanuit dat geloof in de maatschappij opereren, respecteert opbrengen voor mensen en zich ook verantwoordelijk voelen voor die maatschappij.

Tweeverdieners

Ik heb mensen horen mopperen dat het eigenlijk niet eerlijk verdeeld is in de samenleving. Zij hebben er moeite mee dat uw man al een dik belegde boterham verdient en dat

daar nog eens extra beleg bovenop komt door uw goedbetaalde baan. Terwijl er zoveel werklozen zijn. Het probleem van de tweeverdieners. Wat zegt u tegen deze mensen.

Oh, dan zeg ik: luister eens, ik heb altijd gewerkt en heb altijd elke cent die ik verdiend heb aan de belasting opgegeven, en ik denk dat het een goed systeem is in Nederland dat degenen die veel verdienen ook veel belastingen betalen. Bij mij wordt alles meteen aan de kassa bij de fiscus afgerekend, er wordt niet gesjoemeld met de inkomsten van mijn man en mij.

Natuurlijk, er is nu grote werkloosheid. Dat is afschuwelijk.

Iedere vrouw moet een eerlijke kans krijgen om een carrière op de arbeidsmarkt op te bouwen. Het mag niet zo zijn dat in een tijd dat er heel veel mensen zonder werk zitten, de vrouw thuis moet blijven. Vrouwen zijn geen klapstoelen die je openklapt als het op de arbeidsmarkt goed gaat en dichtklapt en in de kast zet als het met de economie weer slecht gaat. Daarom voel ik mij niet bezwaard dat de familie Coenen twee inkomsten heeft en daardoor misschien wat bevoorrecht is.

Is uw kijk op Limburg wezenlijk veranderd doordat u ongeveer dertig jaar elders hebt gewoond?

De sociale controle is hier altijd erg groot geweest en uw begrijpt dat ik het met mijn geestelijke vrijheid daar nog wel eens moeilijk mee heb gehad. Vooral als ik thuis op familiebezoek was en daar dan te horen kreeg wat ik wel en niet moest doen of laten.

Maar ten opzichte van vroeger is Limburg veranderd. Mensen geven elkaar nu wat meer ruimte. De behulpzaamheid die je hier vroeger had is wel stukken minder geworden. Men heeft zich meer op zichzelf teruggetrokken. Misschien komt dit ook door de professionalisering van de hulp zoals die vroeger door vrijwilligers werd gedaan.

Komt u de negatieve gevolgen van de mijnsluitingen in uw huidige functie nog tegen?

Ja en neen. Emotioneel en qua gezondheid zijn er nog heel wat mensen die daar problemen mee hebben. De consequenties voor de gezinnen zijn nog duidelijk merkbaar.

De gemeente Nuth

Voor een buitenstaander is Nuth niet meer dan één lange provinciale weg die de verbinding vormt tussen twee autowegen, rijkswegen. Wat is Nuth voor de insider?

Nuth is een geweldige gezellige plaats, waar een heleboel verschillende invalshoeken, door de vijf kerkdorpen, zijn waar te nemen.

Als je Schimmert neemt. Een vrij gesloten gemeenschap waar veel autochtonen wonen en waar de benadering van het verenigingsleven een hele andere is dan bijvoorbeeld in

Nuth. Waar veel meer import is geweest waardoor het verenigingsleven zelf een ander gezicht heeft gekregen.

Vaesrade is een kleine gemeenschap waar de Vaesradenaren zichzelf gebleven zijn.

Als je Wijnandsrade daarentegen neemt, daar is dan een kleine eigen gemeenschap met daaromheen veel import die het maatschappelijk leven leidt, zoals bijvoorbeeld de „Vrienden van Wijnandsrade”.

Hulsberg heeft ook veel import door de mooiere wijken.

Je kunt eigenlijk zeggen dat je de autochtonen rond de kerk vindt en de allochtonen wonen iets verder daar vandaan.

Aalbeek en Arensgehout zijn ook van die oude kernen met voornamelijk een autochtone bevolking.

Degenen die verder van de kerk wonen doen minder mee met het gemeenschappelijke, wat je in elk dorp nog vindt.

Is er ook sprake van armoede in uw gemeente?

Ik denk dat er beslist wel mensen zijn die armoede hebben. Wij hebben in onze sociale uitkering mensen die echt aan het randje zitten. Dat wil niet zeggen dat dit alle mensen zijn die een bijstandsuitkering hebben. Maar de persoonlijke schulden die deze mensen soms hebben moeten maken, brengen hen tot de grens van de armoede.

In z'n algemeenheid kun je zeggen dat er nu niet meer verder gekort kan worden op de uitkeringen.

Vershil van mentaliteit

In het westen van het land zijn de mensen anders dan hier. Is uw jarenlange verblijf in Maassluis u niet opgebroken doordat hier toch een heel andere bestuurscultuur heerst?

Ja, in zekere zin wel.

Ik zeg weleens, bij de Zuid-Limburger is 'n man – 'n man, 'n woord – 'n woordenboek,

terwijl ik in het westen gewend was

'n man – 'n man, 'n woord – woord!

Daar is een wet wèt, terwijl men hier geneigd is te zeggen: moet je die wet voor ons niet een beetje soepeler maken?

Je komt dat nog wel eens tegen in het kader van de ruimtelijke ordening. In een bestemmingsplan is vastgesteld, dat er in het betreffend gebied niks meer mag gebeuren. Men komt dan toch en zegt: „Die man moet daar toch zijn bedrijf kunnen uitoefenen, en hij mag toch zeker die schuur een beetje uitbreiden en och.... dat verharde gedeelte is toch zo erg niet”. Dat is een bestuurscultuur die inderdaad anders is dan waar ik jaren gewoond en gewerkt heb.

Hetzelfde geldt ook voor het op tijd komen en het op tijd beginnen. Als ik ergens om tien uur moet zijn, dan ben ik er liever om vijf vóór tien. Maar hier is het echt zeldzaam als een vergadering op tijd begint. Dat is in het westen onmogelijk. Tien uur is tien uur!

Willem van Oranje

80 jarige oorlog en de veldslagen in Limburg.

Door: Theo Hoogers

Inleiding.

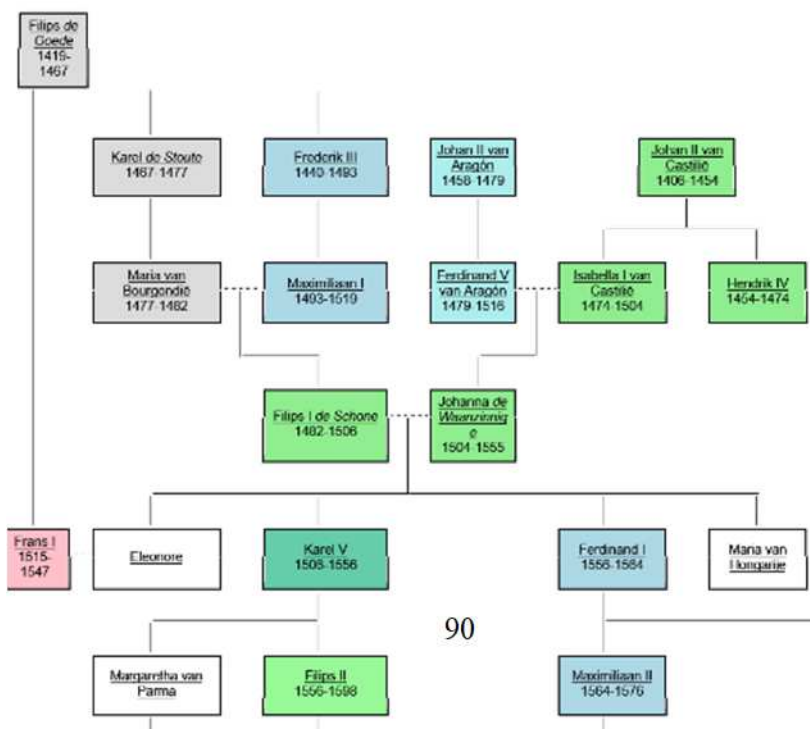
Wat gisteren en in het verre verleden is gebeurd, kunnen wij in onze huidige tijd niet meer waarnemen. Dit heeft tot consequentie dat het verleden een afgeleide kennis is. Het is nooit de geschiedenis zelf die wij zien maar een “beeld” ervan dat telkens wordt veranderd en bijgesteld. Wat is in al die “beelden” die zijn opgeroepen in het verleden over van de werkelijke geschiedenis. Zo ook het verhaal dat volgt over de gebeurtenissen die hebben geleid tot de 80 jarige oorlog en de rol van Willem van Oranje hierin met de nadruk op de gebeurtenissen in Limburg. Toen de hertog van Alva met een leger Brussel binnentrok in augustus 1567 was deze gebeurtenis een keerpunt. De Nederlanden zouden geregeerd worden door Spanje en hun vorst Filips II. De houding van Willem van Oranje is moeilijk precies te reconstrueren evenals zijn redenen om in opstand te komen tegen de heer. Wat waren de motieven van Willem van Oranje in deze opstand/oorlog, door wie en wat werd hij beïnvloed en wat zijn de uiteindelijke resultaten geweest.

Theo Hoogers
Bocholtz, mei 2020

DE HABSBURGSE NEDERLANDEN

In de zestiende eeuw bestond Nederland nog niet. De gebieden die tegenwoordig grofweg Nederland, België en Luxemburg beslaan behoorden tot het Habsburgse Rijk van Karel V en werden: ‘Zeventien Provinciën’ genoemd.

Het Habsburgse Rijk bestond daarnaast uit Spanje, Zuid-Italië en grote delen van midden -Europa. De Nederlanden vormden als gevolg van allerlei besluiten van Karel V steeds meer een autonome staat, die alleen theoretisch nog onder het Rijk viel en waar Karel zelf aan het hoofd stond. Men kan dit zien als een soort van personele unie.

De Tachtigjarige Oorlog: een overzicht

Achtergrond Fundamentele rechten

Waarover ging de strijd? Waarom moeten we dat weten? En: Waarom duurde die oorlog zo lang? Het ging om drie fundamentele rechten die van alle tijden en van alle landen zijn.

- *Om het recht op zelfbeschikking.*
- *Om het recht op medezeggenschap.*
- *Om de vrijheid van godsdienst en geweten.*

Die drie geweigerde rechten vormden de belangrijkste redenen voor opstand, oorlog en burgeroorlog. In ons verhaal speelt verder dat, de twee belangrijkste godsdiensten geen enkel respect voor elkaar hadden. De rooms-katholieke kerk verketterde de protestanten. De Ware Religie van de gereformeerden noemde het katholicisme ‘paaps bijgeloof’. Omdat er geen twee waarheden naast elkaar kunnen bestaan en de katholieke koning van Spanje geen ander geloof in zijn rijk wilde dulden, duurde de oorlog lange tijd voort.

Grondrechtelijk is er ook een probleem als volgt te omschrijven: Nederlanden vormden een onafhankelijke staat van zeventien landen. Hun landsheer was ook het staatshoofd van de Spaanse koninkrijken. Zo kon de misvatting ontstaan dat de Nederlanden aan Spanje toebehoorden. N.B. *‘Dat misverstand bestaat in Spanje nog steeds.’*

DE SPAANSE NEDERLANDEN

Na de troonsafstand van Karel V (1555) kwamen de Nederlanden in handen van zijn zoon Filips II (1527-1598), die ook koning was van Spanje, Zuid-Italië en de Spaanse kolonies overzee. Hij zette de centralisatie- en godsdienstpolitiek voort, in feite was dit een overgang naar een moderne manier van besturen van een staat. De leidende standen waren minder blij met hem zij zouden aan macht gaan verliezen. De onvrede werd verder ook wel veroorzaakt door zijn Spaanse achtergrond. Hij was er in katholieke traditie opgevoed. Hij had dus weinig voeling met de toestand in de Nederlanden waar het protestantisme opkwam, hoewel wel verboden maar niet uit te roeien. Zijn eedaflegging in gebrekkig Frans en zijn definitief vertrek uit de Nederlanden in 1559 en de benoeming van zijn halfzus Margaretha van Parma tot landvoogdes maakten hem ook nog minder sympathiek bij de bevolking. De afstand tussen Heer en volk werd veel te groot. Sindsdien wordt er ook wel gesproken van de Spaanse Nederlanden. De Nederlanden waren geen eenheidsstaat, maar een personele unie. Dat betekende dat hun eenheid eruit bestond dat zij dezelfde vorst hadden. In de praktijk waren de gewesten nog behoorlijk autonoom en was er weinig sprake van een gevoel van culturele verbondenheid.

Velen noemen de belangrijkste bron van wrijving tussen de Habsburgse overheerser en de Nederlanden de religie en daarom staat de Tachtigjarige Oorlog ook wel bekend als één van de godsdienstoorlogen die in die tijd in Europa woedde.

De superkatholieke Karel V had in zijn strijd tegen ‘ketteren’ in 1550 de zogenaamde ‘bloedplakkaten’ uitgevaardigd, waarin stond dat het schrijven, verspreiden en bezitten van ketterse boeken en afbeeldingen, het bijwonen van en prediken tijdens protestantse bijeenkomsten of het huisvesten van protestanten met de dood zou worden bestraft.

Filips II ook zeer katholiek opgevoed, zette die vervolgingen via de Inquisitie voort. Was dit nu de oorzaak van de opstand en latere oorlog? Of werd het ongenoegen over Filips II gevoed door meerdere factoren van politieke, religieuze en fiscale aard.....

De ontevredenheid kristalliseerde zich rond de godsdienstpolitiek van de vorst. De protestanten werden zwaar vervolgd door de inquisitie, een rechtbank die afwijkende meningen van het rooms-katholicisme moest opsporen en de aanhangers berechten. Daarnaast zette de hervorming van de bisdommen bij adel en clerus heel wat kwaad bloed. Op die manier hoopte Filips het protestantisme beter te kunnen uitroeien. Maar voor een opstand /oorlog zijn meer zaken nodig. Te denken valt aan de nieuwe belastingmaatregelen vanuit Spanje onder andere de z.g.n. 10de penning. De hogere belastingdruk werd des te zwaarder aangevoeld door de economische recessie die vanaf de jaren 1560 optrad. In de tweede helft van de zestiende eeuw bereikte de onvrede het hoogtepunt. Dit had zoals gezegd voornamelijk een economische oorzaak. De Nederlandse gewesten waren grotendeels afhankelijk van geïmporteerd graan uit de landen rondom de Oostzee. (moedernegotie genoemd.) Halverwege de zestiende eeuw waren veel van de graanoogsten in het Oostzee gebied mislukt. Hierdoor werd graan steeds duurder. Veel inwoners konden het voedsel niet meer betalen. De sfeer in de Nederlanden werd steeds grimmiger.

Filips II maakte zich geen zorgen. Hij vond dat het voedseltekort niet een probleem was van Margaretha's regering in Brussel. Margaretha van Parma – zijn halfzus – was echter wel bezorgd. Waar zou deze onrust toe leiden? Toch vond Filips dat de Nederlanden zichzelf maar moesten redden.

Een andere niet te onderschatten oorzaak voor de opkomst van de oppositie tegen koning Filips II zijn de ingrijpende vernieuwingen die hij wil doorvoeren. B.v. De koning plaatste boven de Collaterale raden (de raad van state, de geheime raad en de raad van financiën) de Consulta, (1559; bestaande uit de voorzitters van de raad van state, de geheime raad en de raad van financiën die de landvoogdes adviseerden) een instelling die de centralisatiepolitiek voortzette. Daarmee streek hij tegen de haren in van de oude adel die op die manier verder buiten de besluitvorming werd gehouden. Ook wrevel wekten de bisschoppelijke benoemingen op, die voortaan door de koning gebeurden én op basis van een diploma. Voor de adel, voor wie een dergelijk ambt steeds een aantrekkelijke functie was geweest, betekende dat een morele en financiële strop. Dat levert veel weerstand op. Edelen verliezen privileges, de belastingen gaan omhoog en de macht van de decadente kerk groeit. Filips II bestookte de Staten-Generaal regelmatig met beden om zijn oorlogen en dure ondernemingen in de kolonies te bekostigen. Filips II weigerde naar de klachten van de bevolking te luisteren. Hij gaf Margaretha van Parma het bevel nog meer bloedplakkaten uit te vaardigen. Nu werden niet alleen protestanten gestraft, maar iedereen die in opstand kwam tegen Filips. Daarop besloten een

aantal edelen samen te gaan werken in het Verbond der Edelen. Zij wilden een einde maken aan Filips' harde aanpak. In april 1566 boden ze landvoogdes Margaretha van Parma een smeekbrief aan, eigenlijk een petitie ondertekent door de lagere adel om de plakkatens te milderen. Filips' reactie daarop was zo dubbelzinnig dat calvinistische ballingen uit Engeland naar de Nederlanden terugkeerden en in 1566 verantwoordelijk waren voor het uitbreken van de Beeldenstorm.

BEELDENSTORM

In het begin van de 16e eeuw beginnen de ideeën over godsdienst te veranderen. Als Maarten Luther zijn stellingen bekendmaakt die vooral gericht zijn tegen de kerk als instituut wordt de knuppel in het hoenderhok gesmeten. De mensen die de andere gedachten over het christendom hadden werden gezien als ketters. Ten gevolge van economische malaise raakten steeds meer mensen overtuigd van het calvinisme. Margaretha van Parma wist niet wat ze daartegen moest doen, en schortte de vervolgingen tijdelijk op. In combinatie met het aanbieden van het smeekschrift, terugkeer van ballingen leidde dit tot de Beeldenstorm in 1566. Met het vernielen van katholieke beelden en kunst werd de ontevredenheid over de Spaanse overheersing omgezet in geweld en was het startschot van wat later de Tachtigjarige oorlog ging heten gelost. Dan het jaar 1566. Het was door de snelle opeenvolging van dramatische gebeurtenissen inderdaad een wonderbaarlijk jaar. Op 5 april boden tweehonderd edellieden landvoogdes Margaretha van Parma een smeekschrift aan. Zij wilden dat er een einde kwam aan de geloofsvervolgingen en dat er een vergadering van de Staten-Generaal werd uitgeschreven om de problemen in het land te bespreken. De landvoogdes schrok van hun aantal, maar een raadsheer fluisterde in haar oor: 'Het zijn maar geuzen (bedelaars).' Toen dezelfde edelen enkele dagen later een verbond met elkaar aangingen, besloten zij zichzelf daarom 'geuzen' te noemen. Ter herkenning droegen zij voortaan een bedelnap aan hun riem en een penning om de hals. Profiterend van de weifeling die zich na de aanbieding van het smeekschrift meester maakte van het landbestuur, kwamen de ontevreden edellieden in de maanden daarop steeds openlijker in verzet, terwijl aanhangers van 'het nieuwe geloof' zich in de openlucht verzamelden om naar preken van rondtrekkende calvinistische predikanten te luisteren.

Op 10 augustus leidde een van die zogenaamde hagenpreken tot de plundering van een nabijgelegen klooster. Dat gebeurde nabij Steenvoorde, in de Vlaamse Westhoek, het sterk geïndustrialiseerde textielcentrum van de Nederlanden. In de weken en maanden daarop volgden de bestorming en plundering van andere kerken en kloosters, eerst in de rest van de Westhoek, vervolgens in andere delen van Vlaanderen en Brabant, en vanaf eind augustus ook in de noordelijke Nederlanden. Achteraf beschouwd waren er voortekenen genoeg geweest. De strenge kettervervolgingen, die ook slachtoffers maakten onder doodgewone mannen en vrouwen die geen vlieg kwaad deden, werkloosheid en opeenvolgende misoogsten zorgden al langer voor een licht ontvlambare situatie. In die zomer zelf overheersten echter de verbazing en de verwondering en deden de wildste geruchten de ronde. De beeldenstormers waren uit alle lagen van de bevolking afkomstig. Hoog en laag, rijk en arm, man en vrouw, oud en jong bestormden kerken, vernielden heiligenbeelden en andere kunstwerken en plunderden kloostervoorraden. Hun motieven waren al even verschillend als hun achtergronden. Sommigen haatten de geestelijken met al hun privileges, anderen waren ontevreden over hun eigen schamele bestaan, terwijl weer anderen gewoon nieuwsgierig waren, en de calvinisten meenden de kerken te moeten zuiveren van de 'paapse superstitiën'. Door miswijn op te drinken, hosties te vertrappen of te voeren aan vogels en heiligenbeelden kapot te smijten, wilden zij duidelijk maken dat het katholicisme was geworden tot een poppenkast die het ware geloof ontheiligde. Door de kerken te zuiveren van heiligenbeelden, altaren, kunstwerken en andere onnodige luxe meenden de calvinisten de band met de vroegere, in hun ogen zuivere, christenen te herstellen. De gezuiverde kerken waren voortaan bovendien geschikt voor de gereformeerde eredienst, waarin Gods woord centraal staat: Bijbel lezing en Bijbel uitleg door een predikant.

VERDEELDE STRIJD.

In de aanloop naar de geweldsuitbarsting hadden verschillende Nederlandse edelen, waaronder Willem van Oranje, al getracht de boel te sussen door de Spaanse vorst te verzoeken vrijheid van geweten en godsdienst in te stellen en de vervolgingen op te schorten. Dat mocht niet baten. Toen de Beeldenstorm eenmaal losgebarsten was, schaarden verschillende edelen zich openlijk achter het protestantisme en het verzet tegen de Spaanse overheersing. Nadat de hertog van Alva, de nieuwe landvoogd, in 1567 in Brussel was aangekomen, werden veel van hen, gevangen of bij verstek, veroordeeld door zijn nieuw ingestelde Raad van Beroerten, bijgenaamd de 'Bloedraad'. De oppositie werd geleid door Willem van Oranje-Nassau, die met een legertje in 1568, samen met zijn broers Lodewijk en Adolf van Nassau met de slag bij Heiligerlee een eerste inval in Brabant waagde. Dit wapenfeit wordt als het officiële begin van de Tachtigjarige Oorlog beschouwd. Voor de geuzen of opstandelingen, was het aanvankelijk moeilijk om in de Nederlanden voet aan de grond krijgen. Het ging echter niet om een georganiseerd verzet. Enkel de zogenaamde watergeuzen in de noordelijke provincies, konden aanvankelijk successen boeken. Deze verarmde edellieden en vrijbuiters werden gedragen door een radicaal calvinisme. Tijdens de daaropvolgende jaren zou dat een bepalende factor zijn in de geschiedenis van de Nederlanden. Hun verovering van het Hollandse havenstadje Den Briel in 1572, betekende het begin van een stelselmatige terugdringen van de Spaanse troepen in zuidelijke richting. Lang niet iedereen in de Nederlanden was het daarmee eens of sloot zich aan bij de opstandelingen. Sommigen vonden Van Oranje een oproerkraaijer en probeerden er het beste van te maken onder Alva. De Pacificatie van Gent (1576) leek zelfs even een eerste stap naar een eenheid te worden. Vertegenwoordigers van Vlaanderen, Brabant, Holland, Zeeland en Gelre in Gent kwamen bijeen, om een gemeenschappelijk actieprogramma op te stellen. Men liet de kans op een vredesregeling open op voorwaarde dat Filips II akkoord ging met een staatsorde gebaseerd op de lokale en gewestelijke privileges en gewoonten. Daarin moest er ruimte zijn voor godsdienstvrijheid. Bij nader inzien was de Pacificatie geen uiting van een nationaal "Nederlands" (Groot-Nederlands) gevoel.

In de eerste plaats werd er voor de noordelijke en zuidelijke provincies een verschillende godsdienstige regeling uitgewerkt. Daarnaast wensten de meeste gewesten (in het oosten en het uiterste zuiden) de Pacificatie niet te onderschrijven. Dit leidde tot een definitieve scheiding tussen Noord en Zuid. Henegouwen, en Artesië, spoedig aangevuld met nog andere gewesten, zij vonden elkaar in de Unie van Atrecht (1579). Zij verzoenden zich opnieuw met Filips II en erkenden het Rooms-Katholicisme als enige godsdienst. Holland, Zeeland en de Vlaamse en Brabantse steden reageerden vrijwel onmiddellijk met het afsluiten van de Unie van Utrecht (1579), die plechtig beloofde om de oorlog verder te zetten. Het bestuur was er in handen van calvinistische predikanten die elke andere godsdienst verboden. Dat versterkte het wantrouwen van de zuidelijke katholieken die zich begonnen af te vragen wie nu het grootste "kwaad" betekende, de Spanjaarden of de calvinisten. de Unie van Atrecht (1579). In de overwegend katholieke provincies groeide een nieuwe toenadering tot Spanje. Op 26 juli 1581 tekenden de Noordelijke provinciën het Plakkaat van Verlatinghe, een onafhankelijkheidsverklaring waarin zij Filips II afzetten als hun vorst. EENS-GEZINDHEID IN DE REPUBLIEK. Na jaren van strijd en oorlog tussen de Spaanse troepen van Alva, de katholieke sympathisanten, de protestantse geuzen en de 'staats legers' van Van Oranje, bezegelde de val van Antwerpen op 27 augustus 1585 de definitieve scheiding tussen de Noordelijke- en de Zuidelijke gewesten. Nadat vergeefs de soevereiniteit over de Noordelijke Nederlanden was aangeboden aan de vorsten van Frankrijk en Engeland, werd in 1588 besloten dat de Staten-Generaal dan maar zelf de Noordelijke gewesten moesten besturen. Raadspensionaris Johan van Oldenbarneveldt gaf de Goudse pensionaris François Vrancken de opdracht om dat besluit juridisch en politiek te rechtvaardigen. In de Justificatie of Deductie die hij opstelde werd de macht over de Noordelijke gewesten bij de Staten-Generaal gelegd. Daarmee werd zonder formeel besluit de Republiek der Vereenigde Nederlanden

opgericht. De Tachtigjarige Oorlog kreeg door de definitieve scheiding het karakter van een 'gewone' oorlog tussen twee staten, hoewel de politieke en religieuze drijfveren onveranderd bleven. Niet alleen de calvinisten waren onverdraagzaam; ook Filips bleef dit. Ondanks de grote onvrede onder zowel katholieken als protestanten, bleef de Habsburgse vorst alleen het katholieke geloof toestaan. Filips II loofde een beloning uit aan degene die Willem van Oranje zou doden. De dader zou een grote geldsom krijgen en in de adellijke stand worden verheven. Willem werd in 1584 door Balthasar Gerards vermoord in Delft. Willems zoon Maurits zou zijn rol als stadhouder overnemen. De stadhouders Maurits van Nassau en Willem Lodewijk van Nassau-Dillenburg hadden na de dood van Willem van Oranje militair de touwtjes in handen en behaalden een reeks successen in de eerste tien jaar van de Republiek. Vanaf 1585 zou het leger van de opstandige gewesten onder leiding komen te staan van Maurits van Oranje. In tegenstelling tot zijn vader, was Maurits een behendig legeraanvoerder en strateeg. Hij verbeterde de organisatie en training van het leger. Ook zorgde hij voor een regelmatige betaling van de soldaten om hen tevreden te houden. Hij bewees zijn capaciteiten door Filips' grootste handelsstad in de Nederlanden, Antwerpen, ten val te brengen in 1585; nadat het in hetzelfde jaar nog was veroverd door de hertog van Parma. Filips II was inmiddels overleden en had het gezag over zowel de Noordelijke- als de Zuidelijke Nederlanden in 1598 overgedragen aan zijn dochter Isabella van Spanje. Na de voorspoedige eerste tien jaar aan de zijde van het leger van Maurits en Willem Lodewijk brak een periode aan waarin zowel de Spanjaarden als de 'staatse' legers geen duidelijke overwinningen wisten te behalen.

De Slag bij Nieuwpoort in 1600 werd bijvoorbeeld gewonnen door Maurits, maar was geen klinkende zege omdat hij de stad niet kon innemen. De ontstane patstelling leidde tot vredesbesprekingen in Den Haag. Hierna waren zowel Filips II als de opstandige gewesten oorlogsmoe. Op 9 april 1609 werd uiteindelijk in Antwerpen besloten tot een wapenstilstand, die uiteindelijk twaalf jaar zou duren. Tijdens het Twaalfjarig Bestand werden de Nederlanden bestuurd door de aartshertog Albert, Isabella's gemaal, en functioneerde het als autonome staat. In die jaren bloeiden de handel en kunsten op in de Nederlanden en ontstonden er eveneens nieuwe religieuze twisten binnen protestantse kringen. Hierna werd de oorlog hervat, vaak in het voordeel van de Republiek. In 1648 eindigde de opstand. In dit jaar sloten de Republiek en Spanje de Vrede van Münster. Aan tachtig jaar van oorlog was een einde gekomen.

80 JARIGE OORLOG (in Limburg)

De opstand tegen de Spanjaarden en trouwens ook de godsdienstige onlusten zijn begonnen in de Zuidelijke Nederlanden, in het bijzonder in Antwerpen. Amsterdam was toen nog heel braaf katholiek. Het centrum van de militaire macht in de Nederlanden lag toen vooral in Brussel, waar ook het bestuurscentrum was. Zo konden gebieden die zich meer in de periferie bevonden, met name Holland, het langer volhouden en door meer geluk als wijsheid zelfs zo lang dat er een eigen natie kon ontstaan. Alva komt in 1567 naar Brussel en hij stelde direct na zijn komst orde op zaken. Ketteren moesten ter dood gebracht worden en de edelen/vazallen van de koning moesten onvoorwaardelijk gehoorzamen. Zo niet volgde de doodstraf of men nu katholiek of protestant was, dat deed er niet toe. In dit licht was de adel hier in de Nederlanden gematigder zij vonden dit ontoelaatbaar en onmenselijk. In dit licht was de adel hier in de Nederlanden gematigder zij vonden dit ontoelaatbaar en onmenselijk. Verder kwam er een herschikking van het belastingstelsel en beperking van de macht van de adel. Gevolg was dat aan beide zijden steeds radicaler werd gedacht.

Limburg

In augustus 1566 begon op veel plaatsen, naar het voorbeeld van Antwerpen door overal naartoe gestuurde predikanten die het volk ophitsten, de Beeldenstorm ook in Limburg vorm te krijgen. Op 24 augustus 1566 begon in Weert de Beeldenstorm. Eerst moest het minderbroederklooster het ontgelden. De paters werden verdreven en altaren, boeken, beelden, banken etc. werden vernield onder de kreet "Vivat de Geuzen" 30 augustus was het de beurt aan de kerk van het vrouwenklooster Maria-wijngaard. Hier viel het mee omdat de bestormers dronken waren en nog meer drank van de nonnen eisten en vertrokken. De grote parochiekerk werd gebeeldstormd en ingericht voor de nieuwe leer. De beeldenstormers hadden de steun van de Gravin van Horn, Walburga van Neuenahr. In Nederweert werd de predikant die door de gravin gezonden was (Sprankhuizen) verdreven door de parochianen. De gravin ondernam in 1566 en 1567 nog pogingen ook in Meyel en Bocholt, ook daar mislukte de poging zelfs toen er veel geweld gebruikt werd. In Roermond verscheen een hagenpreker voor de poorten. Veel burgers gingen naar hem luisteren buiten de poort want hij kwam er niet in. Op 5 september 1566 kwam hij er wel in kort daarna braken de rellen uit en de geuzen braken de kerk open en richtten grote vernielingen aan. De magistraat van de stad had dit niet meer in de hand. Het jaar daarop moesten 120 mensen zich verantwoorden voor de Bloedraad.

Het land van Valkenburg bleef vrij van de Beeldenstorm. In de rijks heerlijkheid Stein werd wel gebeeldstormd Petronella van Praet (calvinistisch) was hier gebiedster. Een zoon van haar Karel van Bronkhorst getrouwd met de protestantse Alverta van Vlodorp; erfdochter van Obbicht en Papenhoven zorgden voor prediking van het protestantisme. De heer van Reckhem van de rijks heerlijkheid Gronsveld en verwant aan Bronkhorst begunstigde de ketterse leer. Te Heugem had de predikant Herman Struycker veel toehoorders. Dit gold ook voor Stokkem en Maeseyk. Heer Joost van Bronkhorst liet het calvinisme preken in Rimburg. In de heerlijkheid Wittem liet heer Floris I van Pallant predikanten hun gang gaan.

In Maastricht predikte op 29 september een binnengedrongen predikant. Met zijn aanhangers vernielden zij beelden en drongen de St. Mathiaskerk binnen en vernielden alles. Andere kerken waaronder de St. Servaas werden door katholieken bewaakt. De predikant bleef ophitsen en op 3 november werd de kerk Maria ad littus opengebroken en gebeeldstormd. Het liep uit op een soort

revolutionair verzet dat uiteindelijk door schout Strijthagen werd neergeslagen. Vorst Filips II werd erg kwaad en zond uiteindelijk in 1567 Alva met 14000 man troepen om zoals hij zei de vreigeleers klein te maken.

De gevluchte onruststokers kregen het bevel om zich voor de Bloedraad te verantwoorden en werden omdat zij natuurlijk niet kwamen opdagen bij verstek veroordeeld. De graaf van Horne, Dirk en Gijsbert Bronkhorst werden gevangengenomen en 3 weken later in Brussel onthoofd. Een kroniek meldt dat de geuzen die optrokken naar Roermond tonnen met strikken bij zich hadden om de priesters en paters te wurgen, de aanslag op Roermond mislukte, de raad van Oranje had dit overigens afgeraden. Sommigen beschouwen dit als eerste wapenfeit dus nog voor de slag bij Heiligerlee.

HET SPOOR VAN WILLEM VAN ORANJE

Willem van Oranje en zijn lotgevallen en gedachten werden in dit tijdperk vooral vanuit noordelijk, Hollands, perspectief belicht. De gebeurtenissen in de zuidelijke gewesten werden dus onderbelicht. Er viel Willem van Oranje veel welwillendheid ten deel. Dit vloeit niet voort uit een “zuidelijk minderwaardigheids-complex”, dat overigens alleen in ogen van noordelingen zou bestaan. De bedoeling is dat er een tegenwicht wordt gevormd dat kan leiden tot een meer evenwichtige geschiedschrijving, in het licht van de Tachtigjarige Oorlog ontbreekt het daar nogal aan. De geschiedschrijving over de 80 jarige oorlog en de rol van Oranje hierin is de laatste jaren veranderd. De opstand wordt meer en meer gezien als een onderdeel van de grote ontwikkelingen op Europees niveau. Het ontstaan van moderne (toen centralisatie) bestuurde nationale staten. Dit naast het feit dat de opstand de kiem was voor het ontstaan van de Nederlandse staat. Misschien wel de Nederlandse identiteit. Voor Willem van Oranje speelde ook zijn Franse opvoeding en wortels een rol.

Hij zag een duidelijke overeenkomst in de Nederlandse opstand en de al eerder uitgebroken Religieoorlogen in Frankrijk. Willem werd in 1533 op slot Dillenburg (Duitsland) geboren. Zijn ouders waren luthers, maar toen hij dankzij een erfenis in 1544 het prinsdom Oranje (in Frankrijk) erfde en zich voortaan ‘prins’ mocht noemen, eiste Karel de Vijfde dat deze jonge prins verder katholiek zou worden opgevoed.

Zijn vader stemde hiermee in om de voogdij en daarmee de toegang tot de erfenis, indien er katholieke mentoren voor de jonge prins kwamen, te verzekeren.

Dus ondanks het feit dat Oranje van Duitsen bloed was is hij door het lot, zeg de erfenis van Rene van Chalon al op 11 jarige leeftijd verbonden geraakt met de Franse hofcultuur, zeker omdat hij moest verhuizen naar Brussel. Zijn tutor Claude de Bouton leerde de prins daar de kneepjes van de Franse hofcultuur. Voor Willem was dit positief te noemen. Hij verkeerde in de hogere kringen en kreeg de juiste opvoeding die hem voordeel opleverde. Uiteindelijk heeft dit ertoe geleid dat in 1558 Oranje werd aangewezen als een van de diplomaten verantwoordelijk voor de vredesonderhandelingen met Frankrijk. Hij voerde de onderhandelingen samen met jawel Alva, Arras, en Ruy Gómez de Silva. Tijdens deze onderhandelingen kreeg hij de controle over zijn gebied in Zuid Frankrijk terug. Echter het gebied in de vallei van de Rhône was het centrum van de religieuze twisten. In 1561 probeerde hij zelfs door de protestantse ketterij te verbieden de rust

te laten wederkeren. Je zou kunnen zeggen dat Oranje grondgebieden had in Duitsland Frankrijk en de Nederlanden ofwel dat adellijke netwerken niet stopten bij de grenzen van de verschillende rijken.

Ter illustratie

titels	loopbaan
<ul style="list-style-type: none"> - prins van Oranje, 1544 - graaf van Buren, vanaf 1551 - graaf van Lingen, vanaf 1551 - graaf van Leerdam, vanaf 1551 - baron van IJsselstein, vanaf 1551 - graaf van Katzenelnbogen, vanaf 1559 - graaf van Vianden, vanaf 1559 - graaf van Dietz, vanaf 1559 - markies van Veere, - markies van Bergen op Zoom - burggraaf van Antwerpen - baron van Breda - baron van Diest - baron van Cuyk. 	<ul style="list-style-type: none"> - kolonel regiment te velde, vanaf 1551 - opperbevelhebber keizerlijke leger aan de Franse grenzen - lid Raad van State, vanaf 17 november 1555 - opperbevelhebber in Henegouwen, 1558 - belast met overbrenging van de Rijksregaliën naar Rooms-koning Ferdinand, 1558 - als gijzelaar naar het Franse hof gezonden na de Vrede van Cateau-Cambresis - voorzitter generale landraad - stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht, en van Bourgondië, van 9 augustus 1559 tot 1567 - lid Raad van State, van 1559 tot 1567 - stadhouder van Frans-Comté, van 1561 tot 1567 - militair leider van de Opstand, vanaf 1568 - stadhouder van Holland, vanaf 19 juli 1572 (erkenning op de Vrije Statenvergadering in Dordrecht) - ruwaard (stadhouder) van Brabant, vanaf 1577 - luitenant-Gouverneur-Generaal van de Nederlanden, vanaf 1578 - leider van de "Unie van Utrecht", vanaf 1579 - stadhouder van Friesland, vanaf 1580.

Als we dan verderop in de geschiedenis kijken heeft dat tot consequentie dat het conflict niet alleen in de noordelijke gewesten woedde, maar in zeventien gewesten in noord én zuid. Er heerste zelfs een idee dat de oorlog in Frankrijk het begin was van een veenbrand die ertoe heeft geleid dat men vanuit een aantal Duitse staten een initiatief ontwikkelde om een protestantse alliantie te vormen om het Franse gevaar in te dammen. Dit is niet gelukt vanwege de tegenstellingen tussen de Lutheranen en de Calvinisten.

Terug naar Willem van Oranje en de Nederlanden. Vanaf 1555 verwierf Oranje hoge posities en werd hij een van de invloedrijkste edellieden in de Nederlanden. (zie schema)

Echter in het voorjaar van 1567 weigerde hij de eed van trouw af te leggen aan de koning en omdat hij het ergste vreesde ging hij naar Dillenburg op 22 april 1567. Wat waren de drijfveren van Willem van Oranje? Hij was na de actie van de edelen in Brussel waar hij wijselijk niet bij was geweest zijn bezittingen in Brussel kwijtgeraakt wellicht hoopte hij met een militaire actie die weer terug te kunnen krijgen.

Dat zeg je natuurlijk niet. Als je dit wel zou zeggen krijg je natuurlijk geen medestanders. Dus er waren ook nobele motieven nodig om een opstand te kunnen legitimeren. Zoals geloofsvrijheid: Hij zelf was al twee keer van geloof veranderd. De raad van beroerte beschuldigde hem van rebellie tegen de vorst en sympathie tegenover de ketters op 19 januari 1568, dit zou de doodstraf hebben betekend. Verder trouw aan vrienden: Zijn vrienden Egmont en Horne werden op 5 juni ter dood gebracht. Dit was de druppel en voor Willem reden om tegen Alva in het strijdperk te treden. In de praktijk bevond Willem zich in een lastig parket. Hij wilde graag macht en aanzien en moest dus alle kanten openlaten. Hij was er zich intussen van bewust dat hij beter niet op één paard kon gaan wedden. Dus hij wilde de katholieken niet buitenspel zetten. Hij wilde dus vrijheid voor de protestanten zonder de katholieken de oorlog te verklaren. Hij was voor godsdienstvrijheid, hij maakte de opstand tot vooral een godsdienstmissie. Ook wilde hij de Nederlanden bevrijden van het Spaanse juk. Later kwam in de grondwet te staan dat andersdenkenden niet mochten worden vervolgd. Ze werden gedoogd. Dit is de kern van het Nederlandse gedoogbeleid en stamt al vanaf de 16de eeuw

Een extra probleem de verbeurd verklaring van de bezittingen van Oranje in Bourgondië zorgde vanaf het begin voor een probleem om de veldtocht te financieren. Nu was het zaak om de opstand te organiseren en vooral om geld en steun te verkrijgen voor zijn strijd. Willem opereerde vanuit Duitsland en dat was toch wel tegen de zin van de Duitse vorsten die en niet graag zagen dat de macht van Willem in Duitsland zou toenemen en bang waren betrokken te worden bij de opstand met het risico van een inval door Spaanse troepen. Willen van Oranje hechtte ook veel waarde aan politieke betrekkingen met steden b.v. Keulen, Emden, Aken, Frankfurt, Bonn en Hamburg. Vanzelfsprekend ook met steden in de Nederlanden b.v. Amsterdam, Leiden, Middelburg, Haarlem, Vlissingen en Antwerpen. Ook probeerde hij steun te vinden in Engeland (Elisabeth I) en met de hugenoten in Frankrijk. Verder was er veel heel veel geld nodig om de troepen te financieren en dat geld was er bij lange na niet. Dit vele geld was nodig omdat Willem van Oranje gebruik maakte van een leger van huurlingen. Dat waren avonturiers die moeilijk in toom te houden waren, vooral als de soldij of de foeragering niet goed functioneerden. Vervolgens komt Daar nog bij dat de Duitse huurlingen van Willem van Oranje meest Luthers waren. Kerken en kloosters waren vaak nog rijk, daar viel wat te halen. Dit kon gebeuren omdat zij niets meer hadden met het Katholieke geloof. Zo plunderden ze in 1572 Roermond, en wie in de weg stond werd zonder pardon afgemaakt. Vast staat dat minstens 12 monniken en ook nog enkele leken (de kok) van het Kartuizer klooster werden vermoord. Andere bronnen vertellen over nog veel meer slachtoffers en ook over plunderingen van andere kloosters. Mensen in Zuid-Limburg die het leger zagen doortrekken beschreven het als een grote moordende bende,

In zijn thuisbasis Dillenburg had Willem van Oranje ondertussen een krijgsplan om Alva te verslaan verder uitgewerkt.

Een krijgsplan om de Nederlanden te bevrijden. Kern was het behalen van zo snel mogelijk succes, zou hij in het begin falen dan zou hij geen steun meer hoeven te verwachten. Dit plan werd in de praktijk gebracht.

Maar in de Nederlanden zat men ondertussen niet stil er werden geuzenlegertjes gevormd o.l.v. Bernard van Merode het doel was Roermond maar de bevolking van Roermond hield de poorten dicht. Eén groep, onder leiding van Jan van Montigny (Heer van Villers) , viel in april 1568 Opper-Gelre binnen. Op 23 april werd Roermond zonder succes belegerd en kon niet worden ingenomen. Ondertussen waren de troepen van Alva o.l.v. Londonô en Avila opgerukt. De opstandelingen trokken naar Gulik in de veronderstelling dat zij op Duits gebied veilig waren, niet dus, de troepen van Alva kwamen hen achterna en de opstandelingen hadden geen schijn van kans en werden te Daelheim (bij Erkelenz) verslagen. De heer van Villers raakte gevangen en werd te Brussel onthoofd.

Willem van Oranje verdeelde het huurleger dat hij had samengesteld in drie groepen om de Nederlanden vanuit 3 punten aan te vallen om de slagkracht van Alva te verzwakken. Vanuit het noorden aanval geleid door Jan en Lodewijk van Nassau. Vanuit het zuiden Cocqueville met Waalse troepen en vanuit het oosten Anthony van Laliang samen met Willem van Oranje.

Slag bij Heiligerlee

Van belang waren de verrichtingen van Lodewijk van Nassau die uiteindelijk op 23 mei 1568 de slag bij Heiligerlee won. Helaas door verder aarzelen van Willem van Oranje ging al snel het voordeel verloren en op 21 juli leed het leger van Lodewijk bij Jemmingen (omgeving Emden) een verpletterende nederlaag. Zelf ontkwam hij ternauwernood hij zwom de Eems over en sloot zich daarna bij zijn broer aan. Zijn ervaring bewees dat op steun van het volk in het noorden van de Nederlanden niet gerekend moest worden.

Ondertussen waren de troepen van Alva o.l.v. Londonô en Avila opgerukt. Helaas de kans ging verloren en het verrassingseffect om de Spanjaarden een gevoelige klap toe te brengen was verkeken. Willem zelf was echter ongebroken en nam zelf de laatste maatregelen om aan te vallen. De troepen zouden zich verzamelen in augustus in het Westerwald en in de omgeving van Soest.

Soest was wat moeilijk omdat het leger van Lodewijk zo ongeveer van de kaart was geveegd. De resten van dit leger en nieuwe huurlingen vonden het veiliger wat verder Duitsland in te trekken het ging uiteindelijk over 10.000 ruiters en 70 compagnieën voetvolk, door gebrek aan coördinatie werd de verzamelplaats niet duidelijk en de troepen marcheerden op en neer ten koste van de moraal ook de bevoorrading was slecht te regelen. Na veel vijven en zessen werd bepaald dat de eenheden zich zouden verzamelen in de buurt van Keulen, Breisig en Koblenz. Ook de resten van troepen uit Soest kwamen hier naar toe. Militair gezien was dit oponthoud van bijna 8 weken voor het verrassingseffect fataal. De bedoeling was Maastricht veroveren en dan optrekken naar Brussel. Om het krijgsvolk te betalen werd Aken gedwongen (omdat het geen garnizoen had) om 10000 rijksdaalders te betalen (Alva had dit verboden). De troepen gingen over tot plundering.

Op 31 augustus verzamelde een leger van 25.000 man zich bij de Abdij van Rommersdorf en marcheerde in september via Sankt Vith en Kerpen naar Overmaas, waar hij de Spanjaarden aanviel in Kasteel Witten en het kasteel veroverde en er zijn hoofdkwartier opzette. Het kasteel was van Floris van Pallandt die naar Duitsland was gevlucht. In korte tijd maakte zijn leger zich meester van drie belangrijke militaire steunpunten in het midden en oosten van Zuid-Limburg: Het kasteel van Valkenburg, het landsfort van Heerlen en de burcht van 's-Hertogenrade. Met het bezetten van de belangrijkste uitkijkposten in Ubachsberg, Klimmen, de Gulperberg en delen van de landgraaf ten noorden van Heerlen om de aanvoer vanuit het Gulikse veilig te stellen, paalde de prins het gebied af, waar het leger de volgende dagen zou verblijven.

Oranje beheerste daarmee tevens twee belangrijke oost-westverbindingen door Zuid-Limburg: de wegen van Aken en 's-Hertogenrade naar Maastricht. Van Valkenburg en Gulpen tot Maastricht lag het gevechtscentrum. De militaire en logistieke positie van Oranje was weinig benijdenswaardig. Alva was erin geslaagd foerageren aan het geuzenleger vrijwel onmogelijk te maken door de voorraden binnen de steden te brengen. Vaak had de bevolking uit angst hun bezittingen in de plaatselijke kerken opgeslagen en enkele dorpen waren vrijwel volledig verlaten als gevolg van het bericht dat het geuzenleger in aantocht was. Het leger van Oranje moest van de roof leven. Enkele excessen zijn bekend, Er was niet alleen onenigheid in eigen geledingen, maar er was ook geen geld en proviand. Als het niet tot een veldslag zou komen, kon hij niet lang in Zuid-Limburg blijven.

Er moest een overgang over de Maas worden geforceerd. Oranjes macht was te zwak om Maastricht aan te vallen. Alva heeft in de gaten wat Willem wil en heeft zijn leger bij Maastricht in stelling gebracht. Hij wil verhinderen dat Oranje daar de Maas oversteekt. Oranje probeerde nu eerst via Luik waar de bisschop hem toegang weigerde evenals het stadsbestuur van Luik dat ook weigert mee te werken aan de plannen van Willem van Oranje. Daarna ging hij naar het gebied van de bevriende Bronckhorsten. Waarom daarheen? Alva, in die tijd landvoogd der Nederlanden, wil alle opstanden neerslaan en laat in Brussel enkele leiders onthoofden. Hiertoe hoorden ook twee broers, Gijsbert en Dirk van Bronckhorst-Batenburg. Hun broer Karel was heer van Obbicht logisch dat die niets meer heeft met Filips II en het is te begrijpen dat de inwoners van Obbicht bang zijn voor eventuele gevolgen. Dorpsbewoners, die werken op het kasteel, vertellen dat Karel zich heeft aangesloten bij het leger van de Prins van Oranje in Duitsland.

Karel van Bronckhorst wees Willem een oversteekplaats aan bij Stokkem om de Maas over te steken. Om Alva af te leiden had hij 1000 ruiters richting Visé gestuurd en Alva leek even hier een strijd te willen aangaan. In de nacht van 5 op 6 oktober 1568 liggen de meeste bewoners van Obbicht te slapen, als ze rond middernacht wakker worden door een steeds maar toenemend lawaai. Wanneer ze gaan kijken wat er aan de hand is, zien ze iets, dat ze hun leven lang als de meest spectaculaire gebeurtenis in hun leven zullen beschouwen. In de nacht van 5 op 6 oktober 1568 is hij met 14.000 man troepen de Maas overgestoken. (Voor de overtocht in de nacht van 5

op 6 oktober 1568 bestaan bewijzen. "Willem van Oranje heeft in een brief aan de keurvorst van Saksen, die zijn campagne financierde, geschreven dat hij hier de Maas is overgestoken) Willem van Oranje trok met zijn legermacht naar de oversteekplaats die hem was aangewezen. Het was al donker geworden maar een geluk was dat de maan scheen het was een imposant gezicht om zo de troepen en materialen aan de oever zien staan. Er waren 3 doorwaadbare plaatsen ongeveer 500 tot 600 meter van elkaar zo ongeveer tegenover Stokkem.

De Prins, met zijn paard op een hoogte staande, gaf het bevel de overtocht te beginnen. Hij sloeg de overtocht gade, af en toe een bevel aan zijn officieren gevend. Het was niet gemakkelijk want er stond toch een stevige stroming. De ruiters gaan eerst de rivier in om met hun paarden de stroom van de Maas te breken. De paarden, rillende van het koude water en ongewoon aan een dergelijk bad partij. De hoeven kletterden op het losse grind hun koppen gingen op en neer en de paarden bewogen zich onrustig voor- en achteruit; slechts met moeite werden ze door hun ruiters op hun plaats gehouden.

Achter hun trekken vendels voetknechten door de rivier naar de overkant. De maan wierp donkere schaduwen en lichte plekken in de lange golvende rijen manschappen en waar het water hoog opspatte tussen de wadende mannen die met moeite aan de overkant kwamen vanwege de stroming. Er wordt een bruggenhoofd gevormd om de overtocht te beschermen. Vervolgens wordt bij een van de oversteekplaatsen van beide oevers een primitieve brug gebouwd om alle andere soldaten en het veldgeschut droog naar de overkant te brengen als dit nat zou worden kon men de kanonnen en geweren niet meer afschieten en had Willem een probleem. Dit alles gaat zo goed en snel dat s morgens vroeg rond een uur of acht het hele leger voor de poorten van het dorp Stokkem aan de andere kant van de Maas staat. De hele operatie heeft acht uur geduurd. Daarop gaf hij zijn vermoeide troepen twee dagen rust en rukte vervolgens langs de oude Romeinse heirweg naar Maastricht op. Dit betekent wel dat de dorpen rond Stokkem te lijden hebben van de plundertochten van het soldatenvolk.

Alva was hierdoor verrast, hij stuurde nog wel Acuna met ruiters naar Stokkem en ook troepen van Luik maar dat was te laat deze manoeuvre van Oranje wordt wel eens het enige succes van de gehele veldtocht genoemd. De volgende horde op weg naar Brussel was de stad Maastricht. Centraal hierin staan Alva en Willem van Oranje en het Lanakerveld. Een zeer spectaculaire rol heeft het Lanakerveld in het begin van de Tachtigjarige oorlog gespeeld. Willem rukte vervolgens langs de oude Romeinse heirweg naar Maastricht op. Alva, had een probleem en wel wat betreft het aantal soldaten hij was duidelijk in de minderheid, Alva had echter op zeven oktober zijn hoofdkwartier van Pietersheim naar de hoeve Caberg verplaatst en legerde zijn troepen met Maastricht in de rug op het Lanakerveld, daarbij strategisch gebruik makend van de helling van het Zouwdal. Strategisch gezien een uiterst slimme zet. Hij moest koste wat kost Maastricht behouden. Alva vreesde namelijk bij een nederlaag in één klap de hele Nederlanden kwijt te zijn en wilde daarom de slag ontwijken. Als Willem van Oranje na zijn oversteek direct doorgezet had en op het Lanakerveld slag had geleverd had hij een goede kans Alva te verslaan.

Doorzicht en doortastendheid hadden Alva kunnen verrassen in de velden tussen Caberg en Veldwezelt rond de Zouw. Alva had zijn hoofdkwartier op 28 augustus aan de westzijde van Maastricht gevestigd en wachtte daar Oranje af, want hij begrijpt dat Maastricht de stad is die Willem nodig zou hebben om zijn veldtocht te kunnen voortzetten. Alva bezet daarom ook de Maasbrug in Maastricht. Toen Oranje naar Eigenbilzen trok, versterkte hij ook de Dousberg en Veldwezelt. Op 9 oktober stonden Willem van Oranje en Alva tegenover elkaar op de Dousberg. Oranje waagde het de niet goed verschanste troepen van Alva op de Caberg aan te vallen, op 9 oktober weigerde Alva slag te leveren op de Dousberg Nu durfde de prins van Oranje de slag niet meer aan. Het geuzenleger brak op, gevolgd door de troepen van Alva. Alva's tactiek had daarmee

succes gehad. Willem van Oranje drong het prinsbisdom Luik binnen tot bij Tongeren, dat hij bezette, waarmee hij de stad Maastricht bedreigde. Alva zag dit gevaar en stelde zich op een heuvel op, waarna Oranje afzag van een aanval. Hierna liet hij Oranje verder naar het westen doorstoten, in de hoop daar een slag te kunnen leveren. Alva wist van Oranjes geldgebrek en paste een tactiek van geringe schijnaanvallen en terugtrekking toe om tijd te winnen en de legerbenden af te matten. Alleen aan de Gete bij Geldenaken leverde hij op 20 oktober een veldslag, die Oranje verloor, waarbij Hoogstraten ernstig gewond raakte en De Hames en andere edelen sneuvelde.

Bovendien liet nu Alva onderweg windmolens afbreken en dorpen platbranden en alle mogelijke mondvoorraden meenemen. De muiterij en plunderingen die ondanks de Oranje te hulp gekomen hugenoten bij zijn legerbenden uitbraken, hadden tot gevolg dat bij het naderen van de winter van 1568-69 de hele campagne moest worden afgeblazen. Een terugtocht over de Maas via de stad Luik werd hem door prins-bisschop Gerard van Groesbeek geweigerd en met de troepen van Alva op de hielen, moest hij nu de Maas stroomopwaarts volgen door Namen en Henegouwen richting Franse grens. Na de ontbinding van zijn troepen daar trok hij met een twaalfhonderdtal ruiters die zich bereid hadden verklaard hem te volgen, vergezeld van zijn twee broers Lodewijk en Hendrik, die ook bijna helemaal berooid waren, westwaarts om zich bij de hugenoten te voegen in Gascogne. De onderneming op de Nederlanden was volledig mislukt. De veldtocht van Willem van Oranje mislukt uiteindelijk vooral door geldgebrek, een zwakke strategie en het uitblijven van de steun van de bevolking Oranje moet zich tenslotte terugtrekken naar Duitsland, waar hij in 1569 het leger moet ontbinden. Alva scheen zich voorgoed heer en meester van de door oorlog en geweld geteisterde gewesten te mogen.

Opmerking: Veldslagen in de tijd van Willem en Alva omvatten een aantal tactisch noodzakelijke zetten. Ten eerste Alva is numeriek in de minderheid en besluit zijn troepen te concentreren bij de belangrijkste stad, zijnde Maastricht. Ten tweede in andere versterkte steden laat hij voedsel- en materiaalvoorraden aanleggen. Ten derde Alva gaf het bevel om alle graanvelden te oogsten in de Maas- en Demervallei om te beletten dat Willem van dit voedsel zou kunnen genieten. Zo was Willem gedwongen om een tegenzet te doen: aanvallen of een andere tactiek toepassen. Willem voerde een afleidingsmanoeuvre uit met de bedoeling Alva uit de stad te lokken en een veldslag aan te gaan in open veld.

Deze gebeurtenis maakte zo'n indruk op de tijdgenoten, dat hij in het Wilhelmus, dat tussen 1568 en 1572 is geschreven terecht kwam:

(11e couplet, regel 81-88):

*Als een Prins op gheseten
Met mijner Heyres cracht
Van den Tyran vermeten
Heb ick den Slach verwacht
Die bij Maestricht begraven
Bevreesde mijn ghewelt,
Mijn Ruyters sach men draven
Seer moedich door dat Velt.*

Het veld, waar de schrijver van ons volkslied naar verwijst, is geen ander dan het Lanakerveld. Maastricht en het Lanakerveld behoren daarmee tot de weinige geografische namen die met een plaats in het volkslied zijn vereerd.

Wel was het nog beter geweest als de ruiters van de prins twee dagen eerder seer moedich door dat veld hadden gedraafd.

Wil je voorzichtige conclusies trekken dan zou je kunnen zeggen dat zijn volstrekt militair-strategisch falen' onderbelicht is gebleven en worden de gewelddaden van zijn volgelingen hem niet aangerekend vreemd als je beseft dat de wandaden van de andere kant breed worden uitgemeten. Hier moet een balans gevonden worden gezet in de historische periode.

Op de gewetensconflicten waarmee Willem van Oranje zou hebben geworsteld, zet hier maar vraagtekens bij. 'De koning van Hispanje heb ik altijd geëerd? In 1567 weigert hij de eed van trouw aan de heer!! Verder De 'mislukte veldtochten en de plunderingen' van de andere Nassau's. Je kunt dus zelfs kunnen zeggen dat het ontstaan van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden meer aan geluk dan aan wijsheid is toe te schrijven. Tot zover de eerste schermutselingen in onze directe omgeving.

Bronnen:

- Palmer, R. R., Colton, J., en Kramer, Loyd. A History of the Modern World. Boston, 2007.
- H. Noordzij; Handboek van de Reformatie: de Nederlandse kerkhervorming in de zestiende eeuw. Kampen, 2003
- Historisch tijdschrift 1933; Willem van oranje nummer
- P. Geyl; Geschiedenis der Nederlandse stam dl 1 , Amsterdam 1961
- Albert Groendijk; Willem van Oranje, Bussum 1983.
- Rachfahl; Wilhelm von Oranien blz 462-479, blz 502-505.
- Monis; overtocht over de maas in de nacht van 5/6 oktober1568, sittard 1975.
- Ronald de graf; Prins Willem van Oranje 1533-1584, Elburg 2018
- Blom, Hans. Geschiedenis van de Nederlanden. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff, 2005.
- P. Groen; De Tachtigjarige Oorlog: Van opstand naar geregelde oorlog 1568-1648. Amsterdam 2013.
- M. Riessen, van. Oriëntatie op geschiedenis: basisboek voor de vakdocent. Assen, 2016.
- J. Mosmuller; "De veldtocht van Willem van Oranje 1568-1569", Historische en Heemkundige Studies in en rond het Geuldal, (1995) 44-67.
- R. Thewissen; "Alva en de Prins", Wiosello, 1 (1986)
- http://home.tiscali.nl/grensschap/Oorlog/willem_van_oranje_1568.htm

Onze supersponsors

Juristen Gerth + Xhonneux

Gespecialiseerd in:

- Huurrecht
- Arbeidsrecht en ambtenarenrecht
- Sociaal zekerheidsrecht en bestuursrecht
- Arbeidsrechtelijke scan voor ondernemers
- Ondersteuning HRM/P&O

Overhuizerstraat 1 Tel. 045 5440301 info@gplusxjuristen.nl
6351 BE Bocholtz Fax. 045 5442468 www.gplusxjuristen.nl

Zalen voor Feesten & Partijen!

Impressie Nieuw Info

Gerda & Remi

Café / Partycentrum
'Oud-Zumpelveld'

Bezoek onze Vernieuwde website!
www.oud-zumpelveld.nl

Van der Linden Adviesgroep.
Patersplein 1, Postbus 20017 6350 AA
Bocholtz. Tel. 045-5688100.

www.vdlinden.nl

Verzekeringen en financiële diensten, financiële
planning, arbeidsvoorwaarden advies.

Onze Hoofdsponsors

Reinert 11, 6351 HK Bocholtz
Tel. 045 544 1440

Autobedrijf
Joost van Can

APK | Reparatie | Occasions | Airco
voor auto, bedrijfswagen en camper

Bocholtzerweg 14A **Simpelveld**
Tel. 045-5444355 · info@joostvanacan.nl

Onze Sponsors

drukkerij - uitgeverij

Irmstraat 7 • Simpelveld
Telefoon 06 1986 8816
E-mail info@tmdesign.nl

Dr. Poelsplein 3, 6369 AT Simpelveld. 045-5441471
Huishoudelijke-, hobby- en schijfartikelen, kleine
lederwaren, groot assortiment speelgoed

GOUDSMEDERIJ
OLGA

Oranjeplein 15a
6369VD Simpelveld
045-5445443

olgavijgen@gmail.com
www.olinkastyle.nl

Herenkapsalon
Henk Thevissen

Openingstijden:
ma. van 9.00u - 12.00u
di./wo. van 9.00u - 11.45u en 12.30u - 17.30u
za. van 8.00u - 16.30u

do. en vr. alleen volgens afspraak!

BEL VOOR EEN AFSpraak
045-5444030

KLOOSTERSTRAAT 19 - SIMPELVELD

